

Anni Koponen & Tiina Pieninkeroinen

TUNNE- JA KAVERITAIIDOT

Kiusaamisen ehkäisyn näkökulma

Opinnäytetyö
Sosionomi

2019

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tekijä/Tekijät	Tutkinto	Aika
Anni Koponen & Tiina Pieninkeroinen	Sosionomi (AMK)	Syyskuu 2019
Opinnäytetyön nimi		56 sivua 3 liitesivua
Tunne- ja kaveritaidot Kiusaamisen ehkäisyn näkökulma		
Toimeksiantaja		
Kotkan kaupungin varhaiskasvatus		
Ohjaaja		
Eija Vikman		
Tiivistelmä		
Tämä opinnäytetyö on toiminnallinen ja sen tavoitteena oli antaa päiväkodille työkaluja kiusaamisen ennaltaehkäisyyn tunne- ja kaveritaitoja vahvistamalla. Opinnäytetyön toiminnallinen osa sisältää pienryhmätuokioita, jotka toteutettiin 5-vuotiaiden lasten kanssa. Lisäksi opinnäytetyöhön kuului kvantitatiivinen osuus, jonka tavoitteena oli kartoittaa Kotkan kaupungin varhaiskasvatuksen ammattilaisten käytössä olevia menetelmiä kaveritaitojen vahvistamiseen. Kartoitus toteutettiin Webropol-kyselynä. Tämän opinnäytetyön toiminnallinen osa on kvalitatiivinen. Toiminnallisten tuokioiden analysointimenetelmäksi valikoitui osallistuva havainnointi. Opinnäytetyössä esitellään toiminnallisten tuokioiden suunnitelmat, toteutus, tuokioiden arvioinnit sekä tuokioiden johtopäätökset. Työhön kerättiin teoriatietaa varhaiskasvatuksesta, tunnetaidoista, kaveritaidoista, kiusaamisesta sekä sen ehkäisystä varhaiskasvatuksessa. Webropol-kyselyn osalta opinnäytetyö on kvantitatiivinen. Webropol-kyselyn aineiston keräämiseen käytettiin strukturoitua haastattelua eli lomakehaastattelua. Webropol-kyselyyn vastasi yhteensä 38 henkilöä ja vastausten perusteella koottiin lista kaveritaitoja vahvistavista menetelmistä. Eniten käytössä olevat työkalut ovat Lapsen mieli -materiaali, keskustelut lasten kanssa sekä MIELI Suomen Mielenterveys ry:n kaveritaitokortit. Toimintatuokiot toteutettiin yhdessä Kotkan kaupungin päiväkodeista. Tuokioita oli yhteensä neljä ja kullekin kerralle osallistui 3-5 lasta. Tuokiossa valmistuneet materiaalit päiväkotisi käyttäväkseen. Tuokioiden perusteella voidaan todeta, että esimerkiksi tunnekivet auttoivat lapsia ymmärtämään tunteiden näyttämisen merkitystä.		
Asiasanat		
tunnetaidot, kaveritaidot, kiusaamisen ehkäisy, toimintatuokio, varhaiskasvatus		

Author (authors)	Degree	Time
Anni Koponen & Tiina Pieninkeroinen	Bachelor of Social Services	September 2019
Thesis title		56 pages 3 pages of appendices
Emotional- and social competence skills In perspective of preventing bullying		
Commissioned by		
Early childhood education of Kotka		
Supervisor		
Eija Vikman		
Abstract		
This thesis is functional and the objective was to give the kindergarten tools to prevent bullying by strengthening emotional and social competence skills. The thesis includes activity sessions to 5-year old children. Another objective of the thesis was to figure out what methods of strengthening social competence skills are used among professionals in early childhood education of Kotka. Charting was made with Webropol. The thesis is qualitative and it appears in its activity section. The activity sessions were analysed using the method of participatory observation and the thesis contains the plans, the carry through, the estimations and the conclusions of the activity sessions. The thesis includes theory of early childhood education, emotional and social competence skills, bullying and how to prevent it. The Webropol survey section of the thesis is quantitative. The Webropol survey was made with structured interview. The list of the methods to strengthen social competence skills was made on the grounds of the Webropol survey answers. The most used methods are the material of Lasten mieli, conversations with children along with the social competence cards made by MIELI Suomen Mielenterveys ry. The activity sessions were carried through in one of the kindergartens in Kotka. There were four sessions and three to five attendants per session. The materials made in the sessions were left at the kindergarten so the materials could be used again. Conclusions of the sessions tell that for example the activity of the feeling stones helped the children to understand how important it is to express their feelings. The thesis succeeded generally well even though there were also challenges.		
Keywords		
emotional skills, social competence skills, prevention of bullying, activity session, early childhood education		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	TOIMINNALLINEN OPINNÄYTETYÖ.....	7
2.1	Tavoitteet ja toteutus	8
2.2	Tutkimusmenetelmä	8
2.3	Laadullisuus.....	9
2.4	Eettisyys	10
3	VARHAISKASVATUS.....	11
4	TUNNETAIDOT	12
5	KAVERITAIIDOT	15
6	KIUSAAMINEN VARHAISKASVATUKSESSA	18
7	WEBROPOL-KYSELY	24
8	TUOKIOIDEN SUUNNITELMAT.....	27
8.1	Tuokio 1: Tunnetaidot	27
8.2	Tuokio 2: Tunnetaidot	29
8.3	Tuokio 3: Kaveritaidot	30
8.4	Tuokio 4: Kaveritaidot	31
9	TUOKIOIDEN TOTEUTUMINEN.....	32
9.1	Tuokio 1: Tunnetaidot	33
9.2	Tuokio 2: Tunnetaidot	36
9.3	Tuokio 3: Kaveritaidot	39
9.4	Tuokio 4: Kaveritaidot	42
10	TUOKIOIDEN ARVIOINTI	44
11	JOHTOPÄÄTÖKSET	49
12	WEBROPOL-KYSELYN ARVIOINTI	51
13	POHDINTA.....	52
	LÄHTEET.....	55
	LIITTEET	

Liite 1. JHL:n varhaiskasvatuksen eettiset periaatteet

Liite 2. Lupakysely

Liite 3. Webropol-kysely

1 JOHDANTO

Toteutamme opinnäytetyömme toiminnallisena opinnäytetyönä osana Kotkan kaupungin varhaiskasvatuksen kehittämishanketta ”Luonto, leikki ja digi – lasten osallisuusväyliä”. Tämän opinnäytetyön tavoitteena on antaa yhdelle Kotkan kaupungin päiväkodeista työkaluja kiusaamisen ehkäisyyn tunne- ja kaveritaitoja vahvistamalla. Laadimme Webropol-kyselyn Kotkan kaupungin varhaiskasvatuksen ammattilaisille siitä, mitä kaveritaitoja vahvistavia menetelmiä heillä on käytössään. Toiminnallisuus näkyy työssämme siinä, että pidämme 5-vuotiaiden lasten pienryhmälle neljä toiminallista tuokioita opinnäytetyömme aihealueista.

3–5-vuotiaat lapset opettelevat sekä tunnistavat jo tunne- ja kaveritaitoja sekä niiden merkityksiä. Varhaiskasvatusikäiset lapset tarvitsevat tukea ja ohjausta aikuisilta tunne- ja kaveritaitoihin, sillä heidän vuorovaikutus- ja tunnesäätelynsä taidot ovat vielä kehittymättömiä. Kiusaamisen ehkäisy on aina ajankohtainen sekä tärkeä aihe ja kiusaamista esiintyy jo päiväkotikäisillä. Kiusaaminen johtuu useasti kehittymättömistä vuorovaikutus- ja itsesäätelytaidoista. (Haapasalo ym. 2016, 6, 11.) Ryhmässä, jossa pidämme toimintatuokiot, kiusaaminen, hyvät tavat sekä kaveritaidot ovat olleet esillä aikaisemmin keväällä 2019. Ammatillista hyötyä päiväkodin henkilökunta saa siitä, että tarjoamme heille lasten toimintaa vahvistavia menetelmiä sekä työkaluja. Opinnäytetyön tekeminen kehittää ja vahvistaa myös omaa varhaiskasvatusosaamistamme kartuttamalla tietotaitoa ja kasvattamalla omaa materiaalipankkiamme.

Kerromme työssämme tietoa nykypäivän varhaiskasvatuksesta, tunnetaitojen ja kaveritaitojen opettelusta sekä siitä, miten kiusaaminen ja sen ehkäisy näkyy varhaiskasvatuksen arjessa. Työssä esitellään toimintatuokioiden suunnitelmat, käytännön toteutuminen sekä arvioinnit ja johtopäätökset. Webropol-kyselyn tuloksista selviää Kotkan kaupungin varhaiskasvatuksen kasvattajien kertomat menetelmät kaveritaitojen tukemiseen. Pohdinnassa reflektomme omaa toimintaamme ja käymme läpi opinnäytetyötämme prosessina.

Valitsimme aiheeksemme tunne- ja kaveritaidot kiusaamisen ehkäisyn näkökulmasta, koska aihe kiinnosti meitä molempia ja se on aina ajankohtainen. Haluamme tulevaisuudessa työskennellä lasten parissa, joten ammatillinen kehittyminen ja tiedon kartoittaminen on ollut meille tärkeä motivaation lähde. Mielenkiintomme heräsi tunne- ja kaveritaitoja kohtaan, joten keskustelimme aiheesta työelämäohjaajamme kanssa, jolloin hän ehdotti kiusaamisen ehkäisyn näkökulman lisäämistä opinnäytetyöhömmme. Opinnäytetyön toteutus sijoittui kesälle 2019.

2 TOIMINNALLINEN OPINNÄYTETYÖ

Ammatillisessa kentässä toiminnallinen opinnäytetyö tähtää käytännön toiminnan opastamiseen, ohjeistamiseen, järjeistämiseen tai järjestämiseen. Toiminnallinen opinnäytetyö voi olla esimerkiksi ammatilliseen käytäntöön suunnattu opas tai ohje, kuten perehdyttämisoas tai turvallisuusohjeistus. Kohderyhmän mukaan toiminnallisen opinnäytetyön toteutustapana voi olla esimerkiksi vihko, kansio, portfolio tai järjestetty tapahtuma. Toiminnallisessa opinnäytetyössä on tärkeää, että käytännön toteutus ja sen raportointi yhdistyvät tutkimusviestinnän keinoin. (Vilka & Airaksinen 2003, 9.) Meidän opinnäytetyössämme toiminnallisuus näkyy käytännössä siinä, että suunnittelimme ja toteutimme neljä toiminnallista tuokiota pienryhmälle.

Toiminnallisen opinnäytetyön raportista selviää, millainen työprosessi on ollut ja mitä, miksi ja miten se on tehty. Lisäksi se kertoo millaisiin tuloksiin ja johtopäätöksiin on päädytty. Raportin lisäksi toiminnalliseen opinnäytetyöhön kuuluu tuotos eli produkti, joka usein on kirjallinen. Produktin tekstissä puhutellaan käyttäjä- ja kohderyhmää, kun taas raportissa selostetaan omaa oppimista ja prosessia. (Vilka & Airaksinen 2003, 65.) Käsittelemme opinnäytetyömme raportissa reflektoiden omaa oppimistamme siitä, mitä olemme tehneet ja miksi. Lisäksi mietimme, mikä toimi, mikä ei ja miten kannattaisi ensikerralla toimia. Webropol-kyselystä laadimme yhteenvedon sekä dokumentoimme valokuvaamalla tuotokset, jotka teimme tuokioilla. Materiaalit ja tuotokset jätimme päiväkotii lasten kanssa käytettäväksi.

2.1 Tavoitteet ja toteutus

Pitkän tähtäimen tavoitteenamme oli antaa päiväkodin kasvattajille käytettäväksi työkaluja sekä ideoita, jotka kattavat tunne- ja kaveritaitojen hyödyntämisen kiusaamisen ehkäisyssä. Lisäksi tavoitteenamme oli laatia Webropol-kysely Kotkan kaupungin varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Webropol-kyselyllä kartoitimme, mitä menetelmiä ja työkaluja kaupungin varhaiskasvatuksen ammattilaisilla on jo käytössä. Välitavoitteenamme oli suunnitella sekä toteuttaa toiminnalliset tuokiot kyseiseen päiväkotiryhmään sopiviksi niin, että niistä olisi mahdollisimman paljon hyötyä jokaiselle osapuolelle.

Toteutimme neljä toiminnallista tuokiota kahden viikon aikana eli kaksi tuokiota viikossa. Tuokioita varten olimme yhteydessä päiväkotiin, jossa pidimme tuokiot, selvittääksemme oliko heillä toiveita tuokioiden suhteen. Suunnittelimme tuokioiden aiheet ja tehtävät sen jälkeen. Ennen tuokioiden toteuttamista laadimme Webropol-kyselyn (liite 1) sekä aloitimme kirjoittamaan teoriaa tunne- ja kaveritaidoista sekä kiusaamisen ehkäisystä, jotta pystyimme käyttämään tutkimaamme tietoa hyödyksi toimintatuokiassa. Tuokioita varten laadimme lasten vanhemmille lupa- ja informaatiolomakkeen (liite 2), jossa kysyimme, saako heidän lapsensa osallistua tuokioihin. Lomakkeessa kerroimme, mitä olemme, mitä teemme ja miksi pidämme lapsille toimintatuokiot. Kysyimme päiväkodin henkilökunnalta palautetta tuokioista sekä refleктоimme omaa toimintaamme.

Opinnäytetyön toteutuksesta ei aiheutunut kustannuksia. Tuokioihin tarvittavat materiaalit toimme omasta takaa. Mitään valmiita paketteja ei ostettu, joten omaa rahaa meni korkeintaan puuttuviin askarteluvälineisiin. Loput puuttuvat tarvikkeet saimme päiväkodilta.

2.2 Tutkimusmenetelmä

Kvalitatiivinen eli laadullinen osa opinnäytetyötämme näkyy työmme toiminnallisessa osassa. Laadullisessa tutkimuksessa tarkastellaan merkityksiä, jotka ovat ihmisten välisiä ja sosiaalisia (Varto 1992, Vilkan 2015, 75 mukaan). Laadullisen tutkimuksen tavoitteena ei ole löytää tutkittavasta asiasta totuutta,

vaan näyttää tutkimisen aikana syntyneiden tulkintojen pohjalta ihmisten toiminnasta sellaista, mikä on välittömän havainnon tavoittamattomissa (Alasuutari 1994, Vilkan 2015, 76 mukaan).

Webropol-kysely on kvantitatiivinen eli määrällinen. Kvantitatiivisen tutkimusmenetelmän tutkimuskohteiksi soveltuvat kaikki ihmisten tuottamat kuva- ja tekstiaineistot. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa lomakekysely on yleisesti käytetty tapa kerätä aineistoa. Riski kyselylomakkeissa on siinä, että vastausprosentti voi jäädä alhaiseksi. Aineiston keräämiseen käytimme strukturoitua haastattelua eli lomakehaastattelua, jossa tutkija päättää ennalta kysymykset, niiden muodon sekä järjestyksen. Kun kysely on rajattu tiettyyn aiheeseen, kuten yhtä asiaa koskevien mielipiteiden tai näkemysten selvittämiseen, on lomakehaastattelu toimiva tapa kerätä tutkimusaineistoa. (Vilka 2015, 61, 78.) Lomakehaastattelu sopi meidän kyselyymme, sillä aiheemme oli tarkasti rajattu.

Tuokioiden analysointia varten valitsimme menetelmäksemme osallistuvan havainnoinnin. Se on tavanomainen tapa havainnoida ihmisiä. Sen avulla on hyvä saada tietoa tutkittavista yksilöinä, yhteisön jäseninä ja suhteessa tutkijaan. Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija tekee havaintoja tutkimastaan ilmiöstä vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa. Ennen havainnointia tulee suunnitella ja päättää, miten muistiinpanoja tehdään havainnoin aikana niin, ettei se häiritse tutkimustilanteen luonnollista kulkua. (Grönfors 2001, Vilkan 2015, 91, 95 mukaan.) Päädyimme ratkaisuun, jossa toinen meistä vetää tuokiota ja toinen tekee muistiinpanoja. Vaihtelimme sitä, kumpi on tuokion päävetovastaava ja kumpi tarkkailee sekä kirjaa muistiinpanoja ylös.

2.3 Laadullisuus

Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden kriteereinä toimivat tutkija itse sekä tutkijan rehellisyys, sillä arvioinnin kohteena ovat tutkijan tekemät valinnat, teot ja ratkaisut (Eskola & Suoranta 2000, Vilkan 2015, 125 mukaan). Tutkijan on siis pystyttävä tekstissään perustelemaan ja kuvailemaan valintojaan ja ratkaisujaan sekä arvioimaan niiden toimivuutta tavoitteiden näkökulmasta (Vilka 2015,125).

Laadullisella tutkimusmenetelmällä tehty tutkimus on ainutlaatuinen, eikä sitä voida toistaa täysin samanlaisena uudelleen. Toiset tukijat saattaisivat tulkita ja luokitella tutkimusaineistoa eri tavalla ja näin ollen päätyisivät eri tulokseen. Syynä siihen saattaisi olla tutkimuksen aiheeseen liittyvän samanlaisen teoreettisen perehtyneisyyden puuttuminen. (Syrjälä ym. 1995, Eskola & Suoranta 2000, Hirsjärvi & Hurme 2001, Vilkan 2015, 126 mukaan.) Toistettavuuteen ja tuloksiin vaikuttavat lapset. Kun kohteena ovat eri lapset, niin he varmasti ilmaisevat erilaisia ajatuksia, jotka vaikuttavat tuokioiden kulkuun ja niistä tehtyihin havaintoihin. Näin ollen tuokiot uudelleen toistettuina eri lapsien kanssa todennäköisesti tuottaisivat erilaisia tuloksia, sillä jokainen lapsi kehittyy omaan tahtiinsa.

Luotettavuutta pohtiessa voidaan miettiä tutkijan iän, sukupuolen ja arvojen vaikutusta tulkintoihin, joita tutkimuksessa on tehty. Tutkimuksen tulisi olla arvovapaata, mutta tutkijan arvot vaikuttavat silti valintoihin. Tutkimuksesta tulee arvovapaata, kun tutkija toimii läpinäkyvästi ja kertoo tutkimukseen vaikuttavat arvonsa tekstissään. (Vilka 2015, 126.) Tutkimukseen vaikuttavia arvoja olivat varhaiskasvatussuunnitelmassa mainitut arvot. Noudatimme niitä ja jaamme mekin saman arvomaailman.

2.4 Eettisyys

Tutkimusetiikalla tarkoitetaan hyvän tieteellisen käytännön noudattamista eli yleisesti sovittujen pelisääntöjen noudattamista suhteessa tutkimuskohteeseen, toimeksiantajiin, kollegoihin, rahoittajiin ja suureen yleisöön. Sillä tarkoitetaan myös eettisesti kestävien tiedonhankinta- ja tutkimusmenetelmien käyttöä. Tutkimustyössä ja tulosten esittämisessä tutkijalta odotetaan avoimuutta, rehellisyyttä, huolellisuutta sekä tarkkuutta. Toisten tutkijoiden saavutukset huomioidaan rehellisesti ja tarkasti lähdeviitteissä. Lisäksi tutkija etsii tietonsa oman alansa kirjallisuudesta tai muista asianmukaisista tietolähteistä. (Vilka 2015, 26-27, 30.)

Käytimme opinnäytetyössämme sekä analysoinnissa faktatietoa ja tiedon etsinnässä olimme lähdekriittisiä, jotta tiedot ovat paikkansapitäviä ja mahdollisimman tuoreita. Olimme rehellisiä tekstien lainaamisesta ja merkitsimme lähdeviitteet asianmukaisesti. Emme tule käyttämään tai julkaisemaan lapsista mitään henkilökohtaisia tietoja, joista lapsen, lapsiryhmän tai perheen voisi tunnistaa ja heidän yksityisyytensä voisi kärsiä. Emme videokuvanneet tai äänittäneet tuokioita tai kirjanneet ylös lasten oikeita nimiä. Lasten iän otimme huomioon suunnitteleamalla heille ikätason mukaista toimintaa Noudatimme JHL:n varhaiskasvatuksen eettisiä periaatteita (liite 3). Kaikki muistiinpanot, joista lapsen tai lapsiryhmän voisi mahdollisesti tunnistaa, hävitimme asianmukaisesti.

3 VARHAISKASVATUS

Opinnäytetyön aiheisiimme liittyen Yhdistyneiden kansakuntien lasten oikeuksien sopimuksesta löytyvät esimerkiksi artiklat 2, 3 ja 12. Kukaan lapsi ei saa kokea minkäänlaista syrjintää hänen, hänen vanhempansa tai laillisten huoltajiensa ulkonäön, alkuperän, mielipiteiden, sukupuolen, uskonnon tai muiden ominaisuuksien vuoksi (LOS artikla 2). Kaikissa sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa on esisijaisesti tehtävä päätökset lapsen edun mukaisesti. Lapselle sitoudutaan antamaan välttämätön suojelu ja huolenpito, huomioiden vanhempien tai laillisten huoltajien oikeuden sekä velvollisuudet. Lapsesta huolehtivat palvelut ja laitokset sitoutuvat noudattamaan määräyksiä, jotka koskevat lasten turvallisuutta, terveyttä, henkilökunnan määrää ja soveltuvuutta sekä henkilökunnan valvontaa. (LOS artikla 3.) Lapsella on oikeus osallisuuteen, tulla kuulluksi sekä heidän on saatava muodostaa ja ilmaista omat näkemyksensä itseään koskevissa asioissa heidän ikänsä ja kehitystasonsa huomioiden (LOS artikla 12). Näiden seikkojen lisäksi opinnäytetyömme aiheeseen liittyen varhaiskasvatussuunnitelmassa määritellään yhdeksi varhaiskasvatuksen tehtäväksi ohjata lapsia terveyttä ja hyvinvointia edistäviin elämäntapoihin sekä tarjota lapsille mahdollisuuksia kehittää tunteita ja esteettistä ajattelua (Opetushallitus 2019, 20-21, 26).

Valtakunnallisessa varhaiskasvatuksensuunnitelmassa määritellään suunnitelman arvoperusta, johon kuuluu muun muassa juurikin lapsen edun ensisijaisuus, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun sekä vaatimus yhdenvertaisesta ja tasa-arvoisesta kohtelusta. Varhaiskasvatustilain mukaan varhaiskasvatuksella tarkoitetaan suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuutta, jossa pedagogiikka painottuu erityisesti. Pedagogisen toiminnan tulee näkyä varhaiskasvatuksessa leikin, liikkumisen, taiteiden sekä kulttuuriperintöön perustuvassa monipuolisessa toiminnassa sekä pedagogisen toiminnan on tarkoitus luoda sekä vahvistaa lasten positiivisia oppimiskokemuksia. Lasten kestäviä ihmissuhteita sekä vuorovaikutussuhteita, eettistä vastuullisuutta, tasa-arvoista toimintaa sekä elinikäistä oppimista tuetaan sekä lasten elämää rikastutetaan varhaiskasvatuksen avulla. (Helenius & Lummelahti 2018, 12-13.)

4 TUNNETAIDOT

Tunnetaidot ovat taitoja, jotka ovat päivittäisessä käytössä vaistomaisesti ja tietoisesti. Tunnetaidot ovat osa sosiaalista käyttäytymistä ja ne ohjaavat omalta osaltaan tekoja, päätöksiä, ajatuksia ja unelmia. Tunteita koetaan hetkessä ja hetkessä ne myös vaihtuvat uusiin. Usein tunteiden opettelussa onkin kyse hetkessä elämisestä. Tunnetaidot otetaan käyttöön, kun ihmiset kohtaavat, joten tunnetaidot ovat olennainen osa ihmissuhdetaitoja. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 12-16.) Varsinkin lasten on vaikea tunnistaa, mitä tunteita he tuntevat, miten niitä pitäisi ilmaista ja mitä niille pitäisi tehdä. Tämän takia lapset usein yli- tai alireagoivat tunteisiin. Tunne-elämässä ja tunnetaitojen opettelussa tärkeisiin kysymyksiin kuuluu, miten tunnistamme, siedämme, säätelemme, ilmaisemme sekä miten puramme ja käsittelemme tunteita. (Jääskinen 2017, 11, 34.)

Perustunteet on jaoteltu neljään osaan: myönteiset tunteet, suru, pelko ja aggressio. Myönteisiä tunteita ovat muun muassa ilo, mielihyvä, rakkaus ja huumori. Suruun kuuluu esimerkiksi murhe, harmi, mielihyvä ja ikävä. Pelkoon sisältyy tunteita jännityksestä, pelosta, kauhusta ja järkytyksestä. Aggressio kä-

sittää tunteet kuten viha, suuttumus, kiukku ja ärtyisyys. Tunteiden voimakkuus riippuu temperamentista, tunnetaidoista sekä tunteiden aiheuttajasta ja paikasta, jossa ne muodostuvat. Temperamenttipiirteistä helpoimmin havaittavissa on reaktioiden voimakkuus. Se ilmenee voimakkuuseroina tunteiden kokemisessa sekä tunteiden ja tahdon ilmaisemisessa. Toiset ilmaisevat itseään vauvasta lähtien näkyvästi ja äänekkäästi ja kokemus jostakin asiasta voi olla voimakas. Toisten tunnereaktiot saattavat taas jäädä epäselviksi, eikä kokemus ravistele kokijansa mielenrauhaa. (Niemi 2013, 110-111,175.)

Useissa tutkimuksissa hyvät tunteiden säätelykyvyt on liitetty tasapainoiseen tunne-elämään sekä parempaan hyvinvointiin ja itsetuntoon. Tunteilla on suora vaikutus toimintaan, joten tunteiden säätely auttaa käyttäytymisen säätelyssä. (Kanninen & Sigfrids 2012, 82.) Tärkeä osa tunnetaitoja on tunteiden ilmaisu oikeassa paikassa oikeaan aikaan. Kielteisiltä tuntuvia tunteita ei ole tarkoitus poistaa tunteita säätelemällä, vaan oppia lievittämään voimakkaiden tunteiden vaikutusta kehossa ja mielessä, sekä oppia säätelemään tunteesta syntyvää käyttäytymistä. Tunteita säätelemällä voidaan vaikuttaa tunteiden kestoon ja voimakkuuteen. (Niemi 2013, 177-178.) Lapset toimivat usein impulssien varassa, joten impulssien hallinta, itsehillintä sekä ongelmanratkaisukyky ovat tärkeitä taitoja opeteltaviksi lapsille. Impulssien hallinnan opettelu opettaa lapselle mm. milloin on aika puolustaa itseään ja milloin kannattaa vetäytyä tilanteesta. (Löwenborg & Gislason 2009, Pape 2001, Kirveksen & Stoor-Grennerin 2010, 25 mukaan.)

5-7 vuoden iässä lapsi alkaa oppimaan tunteiden säätelyä mielessään, kun taas 2,5-3 vuoden iässä tunteiden säätely näkyy enemmän toiminnallisesti, esimerkiksi maahan heittäytymällä (Jääskinen 2017, 75). Kolmannen ikävuoden jälkeen tunteiden itsesäätely alkaa kehittymään nopeasti. Kehitystä tuossa iässä selittää osittain kielellisten taitojen kehittymisen yhteys tunteiden säätelyyn. Lapsi oppii myös tiedostamaan, että eri ilmeet liittyvät tiettyihin tunteisiin ja tietyt tilanteet nostattavat tietynlaisia tunteita. Lapsi alkaa ymmärtämään, että tunteet vaikuttavat omaan toimintaan sekä niiden avulla voi vaikuttaa toisten toimintaan. 4–5-vuotiaana lapsi käsittää, että kaikki ihmiset eivät

ajattele samalla tavalla. Syntyy myös oivallus, että toisten ihmisten tunnetilat ja halut vaikuttavat heidän toimintaansa. (Aro 2011, 25.)

Tunne-elämän kehitykseen vaikuttavat elämän vaiheet ja kokemukset. Näitä tunne-elämän vaihteita ovat: kohtuaika ja syntymä, varhaiset hoivakokemukset ja kiintymyssuhteet, lähellä olevien aikuisten ja sisarusten kohtaamisen taidot, kaverisuhteet ja sosiaaliset ryhmät, satunnaiset ja lyhytaikaiset kohtaamiset sekä myöhemmällä iällä parisuhdekokemukset. (Jääskinen 2017, 78.) Lapsen tunteet ja kyky empatiaan kehittyvät, kun lapsi on vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Kehitys kulkee yksilöllistä tahtia. Kolmevuotiaalle kehittyy taito kuvitella, miltä toisesta tuntuu. Neljävuotiaana lapsi ymmärtää, että ihmisillä samassa tilanteessa voi olla erilaisia tunteita. (Keltikangas-Järvinen 2012, 63.) Neljävuotias osaa myös jo kätkeä omia tunteitaan. Viisivuotias osaa nimetä ja tunnistaa tunteitaan, kuten ilon, surun ja vihan. Lapsen kasvaessa isommaksi tunteiden tunnistaminen laajenee. Jokainen kuitenkin kokee tunteet yksilöllisesti ja ne ilmenevät monin eri tavoin. Jotta ihmiset pystyisivät oppia ymmärtämään itseään ja toisiaan, tunteista puhuminen ja niiden kuvaileminen on tärkeää. (Opetushallitus 2013.)

Nimeämällä tunteita ja tapahtumia aikuinen pystyy tukemaan lapsen kehitystä (Aro 2011, 26). Puuran (2019, 143) mukaan tunteiden nimeäminen ja tunteiden säätely ovat olennaisia tunnetaitojen opettelussa. Lapsi oppii tunnistamaan ja nimeämään tunteita, kun aikuinen arvailee lapsen eri tunnetiloja äänneen, esimerkiksi sanomalla ”Oletpa iloinen!” tai ”Kiukuttaako?”. Tunnetaitojen kehitykselle on tärkeää, että lapsi kokee, että muut ymmärtävät hänen tunteitaan. Ymmärryksen osoittaminen lapsen tunnetta kohtaan tulee usein luonnollisesti. Jos lapsi vaikka nauraa, aikuisen äänensävy ja -paino muuttuvat iloiseksi, kun taas lapsen ollessa surullinen, aikuisen äänensävy ja -paino muuttuu surumielisemmäksi ja myötätuntoiseksi. Sitä kutsutaan soinnuttamiseksi eli resonoinniksi. Aikuinen voi omia tunteitaan näyttämällä ja jakamalla voimistaa tai lieventää lasten tunnetiloja. Lapsen tunne-elämän kehitymiselle on hyvin tärkeää, että lapsi pääsee jakamaan ja vahvistamaan myönteisiä tunteita vanhempansa kanssa.

Kanninen ja Sigfrids (2012, 83-86) kertovat kirjassaan viidestä askeleesta lapsen voimakkaiden tunteiden kohtaamiseen, perustuen Gottmanin (1998) teokseen. Ensimmäisessä askeleessa havainnoidaan ja tunnistetaan tunteita eli asetutaan tietoisesti tarkkailemaan lasten tunnemaailmaa. Toinen askel on tunteiden sallimisen ilmapiiri, jossa hyväksytään lapsen kaikki tunteet, voimakkaatkin, kuten kiukku, suru tai pelko. Kolmannessa askeleessa eläydytään kuuntelemaan ja vahvistamaan lapsen tunteita. Tässä kohtaa hoitaja pysähtyy lapsen tasolle ja eläytyy empaattisesti kuuntelemaan. Hoitaja kertoo omin sanoin lapselle mitä on kuullut ja ymmärtänyt. Neljäs askel on perustarpeiden ja ydintunteen löytäminen sekä nimeäminen. Hoitaja ei kerro lapselle mikä tunne hänellä pitäisi olla, vaan auttaa lasta löytämään sanat tunteilleen. Tunteiden nimeäminen todennäköisesti auttaa lasta rauhoittumaan ja kokoamaan ajatuksiaan. Lapsi on valmis ottamaan vastaan ohjausta, kun sopiva tunnekuvaus on löydetty lapsen kokemukselle. Viimeisessä askeleessa neuvotellaan ja pyritään löytämään toimivia ratkaisuja. Lasta tuetaan asettamalla rajoja ja miettimällä yhdessä lapsen kanssa ristiriitatilanteisiin ratkaisuja. Lapselle on tärkeää ilmaista, että itse tunne ei ole tilanteen ongelma vaan se, miten lapsi päättää käyttäytyä tilanteessa. Lapsella häiriökäyttäytyminen yleensä vähenee, kun lapsen kyky kielteisten tunteiden hillitsemiseen lisääntyy.

5 KAVERITAIIDOT

Tutkimusten mukaan aivot käyttävät paljon energiaa sosiaalisten tarpeiden säätelyyn sekä kommunikointiin. Ihmisillä on tarve kuulua ryhmään sekä olla vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa, mutta lapsilla on erityinen herkkyys hakeutua vuorovaikutukseen muiden kanssa. Yhteisöön kuuluminen, toisten huomioonottaminen sekä omien tarpeiden säätelyn oppiminen tapahtuvat jokapäiväisessä vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Vuorovaikutussuhteissa lapsi oppii rajoja ja normeja, joiden avulla lapsi oppii säätelämään omia tunteitaan ja lapsi oppii hallitsemaan yllykkeitä. (Järvinen & Mikkola 2015, 25.)

Lapsen kaveritaidot eli vertaissuhdetaidot ovat osa laajaa vuorovaikutusosaamista, mutta ne kiinnittävät huomiota taitoihin, joita juuri kavereiden kanssa tarvitaan. Kaveritaidot voidaan jaotella neljään osa-alueeseen. Osa-alueita

ovat vuorovaikutuksen ylläpitämisen ja vertaisten tukemisen taidot, vuorovaikutukseen liittymisen taidot, ryhmässä toimimisen taidot ja toisten huomioonottamisen taidot. (Lautamo & Laaksonen 2016, 6.) Parhaassa tapauksessa kavereiden kanssa toimiminen vahvistaa kaveri- ja leikkitaitojen sekä lapsen tunnetaitojen kehitystä. Lisäksi se vahvistaa myönteisen minäkuvan ja toiminnallisen identiteetin muodostumista. (Lautamo & Laaksonen 2017, 12.) Lapsen kehityksen tuen ohella myönteiset vertaissuhteet vaikuttavat positiivisesti lasten sopeutumisen taitoihin sekä voimavaroihin. Ennen vertaissuhteiden sekä ystävyys-suhteiden kunnollista syntymistä lapsen täytyy löytää paikkansa ryhmässä. Ryhmän keskinäinen torjunta, hyväksyntä sekä vertailu vaikuttavat lasten asemaan, maineeseen sekä rooliin ryhmässä. Osallisuutta, mukaan pääsyä sekä vuorovaikusta säätelee lapsen sosiaalinen asema, mikä pohjautuu siihen, kuinka pidetty lapsi on. (Neitola 2013, 103, 105-106.)

Ystävyys-suhteiden luomiseen ja ylläpitämiseen tarvitaan sosiaalisia taitoja, tunteiden säätelyn taitoja sekä oivallus vuorovaikutuksen vastavuoroisuudesta (Howes 2009, Poikkeuksen 2011, 80 mukaan). Ystävyys- ja kaverisuhteissa on hyväksyntää ja vastavuoroisuutta. Vertaisryhmän hyväksyntää vahvistavat hyvät kaveri- ja leikkitaidot ja vertaisryhmän hyväksyntä antaa mahdollisuuden vahvistaa kyseisiä taitoja leikeissä. Eli voidaan todeta, että kaveri- ja leikkitaidot vahvistamalla voidaan tarjota lapsille myönteisiä kokemuksia heidän vertaistoiminnassaan. (Lautamo & Laaksonen 2017, 11-12.) Myönteisissä vertaissuhteissa lapsi pääsee toteuttamaan sekä kehittämään itseään eri tavoin. Lapsi pääsee harjoittelemaan ongelmanratkaisukykyjään, luovuuttaan, sosiaalisia taitojaan, sosiaalisia kompetenssejaan, sosiaalisia roolejaan sekä sosiaalisen käyttäytymisen muotoja. Myönteiset vuorovaikutuskokemukset vahvistavat ja tukevat positiivista itsearvostusta, minäkuvaa, identiteetin rakentumista sekä kokonaispersoonallisuuden kehitystä. Vertaissuhteet ovat tärkeässä asemassa etenkin silloin, jos lapsella on ongelmia sosiaalisten kompetenssien kanssa. (Neitola 2013, 104.)

Lasten sosiaalisilla kompetensseilla tarkoitetaan soveliasta ja toimivaa vuorovaikutusta (Lengua 2003, Poikkeuksen 2011, 80 mukaan). Sosiaaliset kompe-

tenssit lapsilla näkyvät leikkiin pääsemisenä, taitona neuvotella itselleen mieluisa rooli leikissä, leikkiehdotuksien kuunteluna sekä keskusteluyhteyden säilymisenä, vaikka olisi torjunut toisen mielipiteen (Poikkeus 2011, 86). Lapsilla sosiaalisiin kompetensseihin vaikuttavat sosioemotionaaliset taidot sekä it-sesäätelytaidot (McKown, Gumbiner, Russo ja Lipton 2009, Poikkeuksen 2011, 87 mukaan). Sosioemotionaalisiin taitoihin kuuluvat toisen liikkeistä, ilmeistä ja äänensävyistä tunteiden tunnistaminen, sosiaalinen ymmärtäminen, esimerkiksi oivallus toisen tavoitteista ja tunteiden syistä sekä päättely koskien sosiaalisia tilanteita, kuten soveliaan ratkaisutavan tunnistamisesta. (Poikkeus 2011, 87.) Sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja voidaan opetella lasten kanssa yhdessä esimerkiksi jakamisen ja antamisen harjoittelun avulla sekä avuksi olemisen, lohduttamisen ja huomaavaisuuden, toisten kuuntelemisen, anteeksipyyttämisen ja tunteiden tunnistamisen harjoittelulla. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 25.)

Lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja pätevyyden tunteen rakentumisen kannalta vertaisryhmän hyväksynnällä ja torjunnalla on suuri merkitys. Lasten vertaissuhteet voidaan jakaa eri kategorioihin niiden palkitsevuuden ja vahingollisuuden mukaan. Haitallisia vertaissuhteita lapsen kehityksen kannalta ovat vihollissuhteet ja alistavat vertaissuhteet. Näille vertaissuhteille ominaista on torjunta, loukkaaminen ja kiusaaminen. Loukkaavilla vuorovaikutussuhteilla ja ryhmän ulkopuolelle jäämisellä voi olla lapsen sosioemotionaalista kehitystä vaarantava vaikutus. Lisäksi se voi vaikeuttaa ihmissuhteiden solmimista elämässä myöhemmin. (Lautamo & Laaksonen 2017, 11-12.) Kielteiseksi koetut vertaissuhteet ja huono sosiaalinen asema voivat aiheuttaa sopeutumisongelmia, stressiä, emotionaalisen tuen puutetta, heikentynyttä minäkuvaa ja heikkoa itsearvostusta sekä myöhemmällä iällä mielenterveysongelmia, oppimisen vaikeuksia, koulun keskeen jättämistä sekä kielteisiä tunteita koulunkäyntiä kohtaan. Kielteisten kokemusten kerääntyessä on todettu, että lasten ongelmat pahenevat sekä lisääntyvät, jolloin niihin puuttuminen on haasteellisempaa ja tarvitaan moniammatillisempaa työtä. (Neitola 2013, 103-104.)

Joskus torjunta ja ulkopuolelle jättäminen voi johtua lapsen käyttäytymisen ongelmista, kuten aggressiivisuudesta tai muiden mielestä oudosta käyttäytymisestä. Joskus torjunta ja ulkopuolelle jättäminen johtuu ympäristön negatiivisesta asenteesta lasta kohtaan, vaikka mitään nähtävää syytä asenteille ei olisi. Epäsuosiossa olevalla lapsella voi kuitenkin olla ystäviä ja suositulla lapsella ei välttämättä ole vastavuoroista ystävyysuhdetta. Suosio ja asema ryhmässä eivät siis aina määritä ystävien määrää tai laatua. Vastavuoroisten ystävyysuhdetten, kuten parhaan kaverin puuttuminen, ei ole samalla tavalla kehitykselle riskialtista kuin epäsuositussa asemassa oleminen. Suurimmassa riskissä ovat lapset, jotka ovat epäsuositussa asemassa eikä heillä ole yhtään ystäviä. Päivähoito ja neuvola tekevät yhdessä ikäarvioita lapsen taidoista. Lapsen sosiaaliset suhteet ja ryhmäkäyttäytyminen määrittävät sen, millaista tukea lapselle ja perheelle annetaan mahdollisiin haasteisiin. (Salmivalli & Kirves 2017, 139-140.)

Aikuinen voi tukea lasta vertaissuhdetaitojen harjoittelussa edellyttäen, että aikuisella on tietoa lapsen yksilöllisistä kehityskohteista sekä vahvuuksista. Lapsen vahvuuksien kautta voidaan lähteä kehittämään vertaissuhdetaitoja. Ryhmässä toimimisen taitoja voidaan tukea esimerkiksi auttamalla lasta yhteisten pelisääntöjen ymmärtämisessä sekä antamalla lapselle palautetta viestinnästään. Lasta voidaan kannustaa vuorovaikutukseen liittymisen tilanteissa sekä tarjota siihen turvallisia harjoittelutilanteita. Aikuisen tulisi kiinnittää huomiota lapsen toisten huomioon ottamisen taitojen harjoittelussa toisten lasten loukkaamisen välttämiseen ja ystävälliseen kohtaamiseen. Vuorovaikutuksen ylläpitämisen ja vertaisten tukemisen tilanteissa taas merkityksellisiä seikkoja ovat konfliktien hallinta sekä palautteen antaminen ja vastaanottaminen. (Laaksonen & Repo 2017, 7.)

6 KIUUSAAMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

Kiusaaminen varhaiskasvatuksessa muistuttaa paljon koulukiusaamista ja se on otettava vakavasti (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 3). Suomessa kiusaamista sekä vertaisryhmän ulkopuolelle jättämistä on tutkinut Marita Neitola. Hänen tutkimuksensa mukaan 12% päiväkotiryhmän lapsista torjuttiin ja suu-

rin osa heistä oli poikia. Torjutut lapset olivat joko vetäytyviä tai aggressiivisesti käyttäytyviä. Näissä tapauksissa kasvattajien tuki on ehdottoman tärkeää. Tutkimuksen mukaan aggressiivisesti sekä vetäytyneesti käyttäytyvät lapset eivät hyödy puhutteluista, sillä ongelmat usein johtuvat itseluottamuksen hauraudesta ja kehittymättömistä sosiaalisista taidoista. (Järvinen & Mikkola 2015, 30-31.) Varhaiskasvatuksessa kiusatulla lapsella tavataan yksinäisyyden tunteita, heikentynyttä itsetuntoa sekä vastenmielisyyttä koulun aloittamista kohtaan. Jos kiusaamiseen ei puututa, kiusaaja saa positiivista vahvistusta aikuisilta. Tällöin lapsen kiusaava käyttäytyminen jatkuu ja lapsi saa valan sekä hallinnan tunteita, mikä näkyy kiusaamisen jatkumisena sekä mahdollisena lisääntymisenä. (Perren 2000, Kirves & Stoor-Grenner 2010, 3 mukaan.)

Repo (2013, 14) kertoo, että kun kiusaaminen on jatkuvaa, se vaikuttaa traumatisoivasti lapseen. Jatkuva kiusaamiseksi tuleminen muuttaa vuorovaikutussuhteet vihamielisiksi ja epätasavertaisiksi, jolloin kiusatun toimintamahdollisuudet heikkenevät. Kiusattu voi alkaa kyseenalaistamaan ihmisarvoaan ja joskus ryhmä alkaa jopa ajattelemaan, että kiusattu on itse syyppää kiusaamiensa. Tutkimusten mukaan kiusatut lapset kokevat muita enemmän myöhemmällä iällä huonoa itsetuntoa, masentuneisuutta, ahdistusta ja joskus jopa itsetuhoisia ajatuksia tai tekoja. Pitkäaikaisilla kiusaajilla taas on tavattu myöhemmällä iällä epäsosiaalista käyttäytymistä, päihteidenkäyttöä, rikollisuutta sekä heillä on huomattu olevan enemmän yhteyksiä antisosiaaliseen persoonallisuushäiriöön. Myöhemmällä iällä kuitenkin reagoivat eniten ne, jotka ovat lapsuudessaan ja nuoruudessaan olleet pitkäaikaisesti kiusatun sekä kiusajan roolissa.

Kiusaamista esiintyy suorana sekä epäsuorana. Suora kiusaaminen näyttäytyy yleensä fyysisenä, esimerkiksi potkimalla. Se näyttäytyy myös sanallisesti, kuten nimittelyllä. Epäsuora kiusaaminen näyttäytyy mm. juoruiluna, ryhmän ulkopuolelle jättämisenä tai pahan puhumisena selän takana. Kiusaamisen voi suoran ja epäsuoran kiusaamisen lisäksi jakaa fyysiseen, sosiaaliseen sekä psyykkiseen kiusaamiseen. Fyysinen kiusaaminen näkyy varhaiskasvatuksessa esimerkiksi potkimisena, tönimisenä, vaatteiden repimisenä, leikkien

sotkemisena, esteenä olemisena sekä kivien ja hiekan heittämisenä toisen päälle. Sosiaalinen kiusaaminen on haukkumista, nimittelyä, lällättämistä, sellän takana puhumista, ulkonäön kommentointia sekä hännäämistä. Psyykkinen kiusaaminen näkyy päiväkodeissa uhkailuna, manipulointina, kiristämisenä, poissulkemisena, leikin sääntöjen muuttamisena sekä jollekin puhumatta jättämisenä. Tutkimusten mukaan päiväkodissa pojat kiusaavat enemmän kuin tytöt ja kiusatut ovat yleensä nuorempia kuin kiusaaja itse. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 6,8.)

Kiusaamisen ehkäisy ja siihen puuttuminen

Vastuu kiusaamisen havainnoinnista, ehkäisystä ja siihen puuttumisesta on lasta ympäröivällä verkostolla, johon kuuluvat esimerkiksi koti, päiväkot, neuvola sekä mahdolliset lapsiperhepalveluiden ammattilaiset (Salmivalli & Kirves, 2017, 138). Kun kiusaamiseen puututaan jo varhaisessa vaiheessa, se tukee lapsen psykologista, sosiaalista sekä fyysistä turvallisuutta sekä sen tunnetta (Repo 2013, 14). Pohdittaessa kiusaamista varhaiskasvatusikäisillä lapsilla, voi olla vaikea erottaa, onko lasten kielteinen toiminta tarkoituksellista sekä tietoista vai ei. Lapset eivät aina tiedosta, että heidän käyttöksensä saattaa olla haitallista muille lapsille. Kasvattajilla haaste on siinä, että heidän täytyy erottaa, milloin on kyse kiusaamisesta ja milloin konflikteista. Konfliktit ja kiusaamisen erottaa yleensä erilaisista vallan tasapainoista. Kiusaamistilanteessa kiusaajalla on valta ja kiusatulla voi olla vaikeuksia puolustaa itseään. Konfliktissa olevat lapset ovat yleensä suurin piirtein tasavertaisia vallankäytön suhteen. (Pepler, Craig & Conoll 1997, Kirves & Stoor-Grenner 2010, 4 mukaan.)

Varhaiskasvatuksessa kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumiseen laaditaan kirjallinen suunnitelma, jotta siitä tulee suunniteltua ja johdonmukaista. Se tulee osaksi varhaiskasvatussuunnitelmaa, jolloin sitä arvioidaan ja kehitetään jatkuvasti. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 12.) Alla olevassa kuvassa näkyy, että kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumisen suunnitelmassa tulisi huomioida esimerkiksi laki ja varhaiskasvatussuunnitelma, kiusaamisen ehkäisykeinot, päiväkodin arvot sekä yhteistyö vanhempien kanssa.

Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma

Päivähoitoyksikön kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelmassa tulisi näkyä ainakin seuraavat asiat:

- mitä laki ja valtakunnallinen varhaiskasvatuksen suunnitelma sanovat lapsen oikeudesta turvalliseen päivähoitoon
- päiväkodin arvot ja näkemys siitä, mitä kiusaaminen on
- kiusaamisen huomaaminen ja tunnistaminen
- kiusaamiseen puuttumisen keinot ja seuranta
- kiusaamisen ehkäisyn keinot
- yhteistyö vanhempien kanssa
- dokumentointi ja suunnitelman arviointi
- suunnitelman päivittäminen ja siitä tiedottaminen

Kuva 1. Kiusaaminen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 12)

Varhaiskasvatussuunnitelmassa näkyvät arvot, visiot ja tavoitteet. Näiden on oltava yhteneviä myös kiusaamisen ehkäisyn näkökulmasta, jotta kiusaamisen ehkäisy olisi mahdollisimman paljon mukana arjen käytännöissä. Suunnitelmaan kirjataan, mikä lasketaan kiusaamisen rajoihin. Suunnitelmassa tulee ottaa huomioon etenkin lasten näkökulma siihen, minkä lapsi itse kokee kiusaamiseksi. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 13-14.) Joskus yksittäisetkin tapahtumat voivat tuntua lapsesta pelottavilta, vaikka kiusaaminen on yleensä toistuvaa negatiivista huomiota ja pahan mielen aiheuttamista (Salmivalli & Kirves 2017, 137). Suunnitelmaan kirjataan sovittu näkemys kiusaamisesta, jolloin kaikki kasvattajat ovat yhtenevällä linjalla asian suhteen. Suunnitelmaan kirjataan puuttumisen menetelmät sekä kiusaamista ehkäisevät keinot. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 13-14.)

Kun suunnitelmaan on kirjattu, mikä lasketaan kiusaamisen rajoihin, on kiusaaminen helpompi huomata ja tunnistaa. Varhaiskasvatusikäisten lasten kiusaamistilanteisiin on vielä suhteellisen helppo puuttua, kiusaamista on helpompi vähentää ja lopettaa se kokonaan, toisin kuin kouluikäisten lasten parissa. Alle kouluikäisille kiusaajan tai kiusatun roolit eivät ole vielä muodostuneet kovin pysyviksi. Lasten välisiin kiusaamistilanteisiin puuttuessa täytyy olla selvää, miten tilanteessa toimitaan, jotta kaikki kasvattajat toimisivat johdonmukaisesti samalla tavalla. Kiusaamistilanteen purkuun tarvitaan aikuisen täysi läsnäolo ja tilanteen purkaminen ja seuranta pitää viedä loppuun asti. Kasvattajan puuttuessa tilanteeseen osoittaen, että ei hyväksy sitä, hän viestii lapsille kyseisen käyttäytymisen olevan huonoa. (Kirves ja Stoor-Grenner 2010, 19-20.) Kun kiusaamistilanne huomataan, aikuisen on välittömästi ryhdyttävä selvittämään tilannetta: mitä tapahtui, miksi niin tapahtui, olisiko kiusaajasta kiva, jos hänelle tehtäisiin kyseistä kiusaa, tehdäänkö jokin hyvitys, anteeksipyyntö sekä havainnoidaan ja seurataan tilannetta selvitystilanteen jälkeen (Repo 2013, 238, 242).

Kasvattajien kouluttaminen kiusaamisen ehkäisyyn on tärkeää, jotta heillä on toimintamenetelmiä sekä työkaluja toteuttaa kiusaamisen ehkäisyä sekä kiusaamiseen puuttumista. Aikuisen toiminta ja kiusaamistilanteisiin puuttuminen on ensisijaisen tärkeää. Päiväkodeissa kiusaamisen ehkäisy lähtee aikuisten omista asenteista sekä positiivisena suhtautumisena lapsiryhmään. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 9-11.) Kasvattajilla on vastuu huolehtia antamastaan roolimallista, omasta asenteestaan, sanoistaan ja teoistaan työssään. Jos aikuinen omalla käytöksellään viestii jatkuvasti muille lapsille, esimerkiksi kuinka vaikea joku lapsi on, niin lapset omaksuvat helposti aikuisen antaman mallin, jolloin negatiivisen huomion saava lapsi jää helposti ilman ystäviä. (Järvinen & Mikkola 2015, 27.)

Varhaiskasvatusikäiset lapset usein mielellään jakavat niin positiiviset kuin negatiiviset kokemukset ryhmän kasvattajille, jolloin epäsuorakin kiusaaminen on helpommin havaittavissa. Kasvattajien on luotava ryhmään luottamuksellinen ilmapiiri, jotta lapset uskaltavat kertoa kiusaamisesta, vaikka alle kouluikäiset

lapset osaavatkin jo arvioida, mitä asioita kertoo ja mitä jättää kertomatta. Parhain keino tunnistaa kiusaaminen on lasten toiminnan havainnointi eri tilanteissa. Pieniä lapsia voidaan myöskin haastatella kiusaamisesta ja ryhmän ilmapiiristä huomioiden lasten kielellisen kehityksen sekä käsitteiden ymmärtämisen tason. Kasvattajien tulee rohkaista lapsia kertomaan kiusaamistilanteista aikuisille ja yrittää karsia kokonaan pois ”kantelija” stigman syntyminen. Muita hyviä keinoja huomata kiusaaminen sekä ottaa se puheeksi on esimerkiksi keskustelut, kuvakorit ja kirjat. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 18-19.)

Kiusaamista voi ehkäistä vahvistamalla lasten vuorovaikutustaitoja sekä huomioimalla, milloin konflikteista tulee toistuvia. Aikuisten tulee huomioida, milloin lapselle on kehittynyt vääränlaisia toimintamalleja eri tilanteissa. Tällöin aikuisen on ohjattava lapsi käyttämään myönteisiä toimintatapoja sekä keinoja ilmaista itseään. Kaikki toimintatavat eivät sovi kaikille lapsille tai lapsiryhmille, joten ryhmän kasvattajien on tutkittava, mitkä myönteiset toimintatavat sopivat juuri omalle ryhmälle. Lapsien tuntemus on myöskin avainasemassa kiusaamisen huomioimisessa ja siihen puuttumisessa. Jotkut lapset osoittavat herkemmin, jos he kokevat tulleen loukatuiksi tai kiusatuiksi. Toiset taas eivät osoita ulospäin, jos he kokevat tilanteet negatiiviseksi. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 10-11.)

Muita keinoja kiusaamisen ehkäisyyn on mm. riskiryhmään kuuluvien lasten seuranta, sosiaalisten sekä emotionaalisten taitojen opettelu, itsetunnon vahvistaminen ja ylläpitäminen, lasten osallisuuden ja tasa-arvon varmistaminen, lasten toiminnan havainnointi, ohjaaminen, toimintaan osallistumisen sekä tapa- ja moraalikasvatus (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 22). Hyvät sosiaaliset ja emotionaaliset taidot omaava lapsi tulee paremmin toimeen vertaissuhteissa. Varhaiskasvatuksessa näitä taitoja voidaan opetella ohjatusti. Päiväkodissa lapsi pystyy harjoittelemaan tutustumista, ystäväystymistä, toisen huomioon ottamista, itseilmaisua sekä ryhmään liittymistä. Nämä kyseiset taidot vahvistavat lapsen myönteisiä käyttäytymismalleja ja näin ne ovat osa kiusaamisen ehkäisyä. (Pörhölä 2006, Kirves & Stoor-Grenner 2010, 24 mukaan.)

Kiusaamisen loppumisen varmistamiseksi on tärkeä ylläpitää tilanteiden seuranta käytännössä ja kirjallisesti, jotta jatkuvuutta voidaan seurata ja vanhempia informoida tilanteen kehittymisestä. Kasvatuskumppanuus on tärkeä osa kiusaamisen ehkäisyä ja siihen puuttumista, oli lapsi sitten kiusattu tai kiusaaja. On myös tärkeää muistaa, että kiusattu ja kiusaaja tarvitsevat molemmat aikuisen tukea. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 21-22.) Kiusaamisesta puhuminen on esillä myös terveystarkastusten yhteydessä, jolloin lapselle annetaan tilaisuus puhua kokemuksistaan. Kiusaaminen voidaan huomata ja sitä voidaan seurata terveystarkastuksissa ja neuvolakäynneillä, jos huomataan, että lapsi on toistuvasti haluton lähtemään päiväkotiin ja/tai lapsen käytös on muuttunut merkittävästi. Vanhemmille annetaan varhaiskasvatuksen yksiköissä, neuvoloissa ja terveystarkastuksissa neuvoja ja ohjeita, jotta hekin osaavat puuttua kiusaamiseen ja antaa lapselle tukea. Vanhemmille annetaan ymmärrystä ja tukea myös silloin, jos heidän lapsensa on ollut tai on jatkuvasti kiusaajan roolissa. (Salmivalli & Kirves 2017, 138-139.)

7 WEBROPOL-KYSELY

Webropol on online-palvelu, joka on kehitetty online-kyselytutkimusten tekemiseen. Se sisältää paljon erilaisia tiedonkeruumenetelmiä, joilla voi tehdä mm. markkina- ja asiakastytytyväisyystutkimuksia, työtyytyväisyystutkimuksia, kutsuja ja ilmoittautumisia sekä oppilaitoksille mahdollistuu kurssiarvioinnit ja hallinnointityökalut. Kyselytutkimusten lisäksi Webropol on monipuolinen, muokattava työkalu, jonka ansiosta sitä voidaan hyödyntää moneen muuhunkin tarkoitukseen kuin kyselytutkimuksiin. (Webropol s.a.) Webropol on kotimainen perheyritys, jonka konserni koostuu UK:n, Saksan ja Ruotsin tytäryrityksistä sekä Suomen emoyrityksestä. Webropol on globaaleilla markkinoilla käytetty työkalu. (Romar s.a.)

Laadimme tilaajamme toiveesta lyhyen Webropol-kyselyn nimeltä *Kaveritaitoja vahvistavat menetelmät Kotkan varhaiskasvatuksessa*, jonka tarkoituksena oli kartoittaa, mitä kaikkia kaveritaitoja vahvistavia menetelmiä Kotkan kaupungin varhaiskasvatuksessa käytetään tällä hetkellä. Työelämäohjaajamme välitti kyselyn kaikille varhaiskasvatuksessa toimiville työntekijöille, eikä pelkästään esimerkiksi varhaiskasvatuksen opettajille. Kotkan kaupungin

varhaiskasvatuksessa sekä esiopetuksessa oli kyselyyn vastaamishetkellä 102 ryhmää ja saimme yhteensä 38 vastausta. Kyselymme sisälsi kaksi kysymystä, jotka olivat: Minkä ikäisten lasten ryhmässä työskentelet? Mitä kaveritaitoja vahvistavia menetelmiä ryhmässänne on käytössä? 20% vastaajista työskenteli 1–3-vuotiaiden ryhmässä, 77% prosenttia 3–5-vuotiaiden ryhmässä ja 3% vastasi työskentelevänsä molemmissa.

Kaveritaitoja vahvistavat menetelmät

Toisessa kysymyksessämme (Mitä kaveritaitoja vahvistavia menetelmiä ryhmässänne on käytössä?) annoimme vastaajille kolme valmista vastausvaihtoehtoa sekä kaksi täydennettävää vastausvaihtoehtoa. Valmiita vastausvaihtoehtoja olivat: Verso-vertaissovittelumenetelmä, jota on käyttänyt 27% vastaajista, Lapsen mieli -materiaali, jota on käyttänyt 42% vastaajista sekä Muksuoppi, jota on käyttänyt 12% vastaajista. Ensimmäinen täydennettävä vastausvaihtoehto oli: Erilaiset kaveritaitokortit, mitkä? 30% vastaajista kertoi käyttävänsä kaveritaitokortteja, tämän kysymykset tarkemmat vastaukset löytyvät alta taulukosta 1. Toinen täydennettävä vastausvaihtoehto ja kyselymme viimeinen kohta oli: Muita, mitä? Tämän kohdan merkitsi 64% vastaajista, tarkemmat vastaukset tähän löytyvät taulukosta 2. Alla olevassa taulukossa näkyy ensimmäisen täydennettävän kohdan vastaukset niin, että taulukossa tulee esille käytetyt kaveritaitokortit sekä lukumäärä, kuinka moni oli vastannut saman vastauksen. Järjestetty suosion mukaan.

Taulukko 1. Käytetyt kuvakorit

Käytetyt kaveritaitokortit	Vastausten määrä
Mielenterveysseuran kortit	6
Nallekortit	2
Kissakortit	1
Ilmekortit (valokuvat)	1
Empatian supersankarit	1
Mutkia matkassa	1

Kaverikorteista eniten käytetään selvästi MIELI Suomen Mielenterveys ry:n kaveritaitokortteja. Muut yllämainitut kortit eivät taas olleet niin suuressa suosiossa useiden ryhmien keskuudessa. Alla olevassa taulukossa näkyy, mitä muita menetelmiä varhaiskasvatuksessa on käytössä.

Taulukko 2. Muut kaveritaitoja vahvistavat menetelmät

Muut menetelmät	Vastausten määrä
Keskustelu	7
Draama, pöytäteatteri sadut ja tarinat, laululeikit ja lorut, kirjat	7
Omien tunteiden sanoittaminen, tunteiden käsittely, tunnetaitojen vahvistaminen tunnetaitokortit	4
Pienryhmätoiminta	3
Viitottu rakkaus	2
Kiva Kaveri	2
Ristiriitatilanteiden selvittely	2
Molli	2
Aistiseikkailut	1
Huomaa hyvä -materiaali	1
Vapaan leikin mukana tuleva luonnollinen kanssakäyminen ja sen vahvistaminen	1
Papunetin kuvat	1
Ei mitään nimettyjä menetelmiä	1

Keskustelu oli vastausten perusteella suosituin menetelmä ryhmien keskuudessa, mikä johtuu mitä luultavimmin siitä, että keskustelua syntyy helposti päiväkodin arjessa tilanteiden sattuesssa kohdalle. Toiseksi suosituin menetelmä oli hyödyntää kirjallisuutta, musiikkia sekä näyttelemistä, mitkä pistävät lapset pohtimaan kaveritaitojen aiheita itse sekä aikuisen tuen avulla. Yksi vastaajista oli vastannut, että ei ole mitään nimettyjä menetelmiä, mistä

voimme päätellä, että kyseisessä ryhmässä ei mahdollisesti ole valmista materiaalia kaveritaitojen vahvistamiseen. Toinen vaihtoehto on, että mitään kyseisessä nimettyjä menetelmiä ei ole käytössä kyseisessä ryhmässä.

8 TUOKIOIDEN SUUNNITELMAT

Toteutimme yhteensä neljä toiminnallista tuokiota 5-vuotiaille lapsille yhteistyöpäiväkodissämme. Kaksi tuokioista koski tunnetaitoja ja toiset kaksi kaveritaitoja, mutta jokainen tuokio sisälsi kiusaamisen tunnistamisen sekä ehkäisyntaitoja. Toteutimme toiminnalliset tuokiot 5-vuotiaiden lasten pienryhmässä kesäkuussa. Tuokiot järjestettiin kahden viikon sisään, kummallakin viikolla tuokiopäivät olivat tiistai ja torstai. Tuokioilla oli muutama päivä väliä, jotta lapset ehtivät sisäistää edellisten tuokioiden aiheet ennen seuraavaa ja läpikäydyt asiat pysyvät paremmin muistissa. Näin emme myöskään rasittaneet lapsia liian nopealla sekä runsaalla informaatiolla aikamäärään nähden.

Olimme jakaneet tuokioiden eri osiot niin, että toisella oli päävetovastuu ja toinen kirjoitti ylös havaintoja tilanteiden kulusta sekä omasta ja lasten toiminnasta. Tavoitteenamme oli antaa menetelmiä päiväkodille käytettäväksi opinnäytetyön aiheitamme koskien. Yleisenä tavoitteenamme oli myöskin mahdollistaa lasten aktiivinen osallistuminen ja osallistaminen. Seuraavaksi opinnäytetyössä tulee esille tuokioiden suunnitelmat sellaisenaan kuin ne on alun perin kirjoitettu, jonka jälkeen siirrymme kertomaan tuokioiden toteutumisesta, arvioinnista sekä johtopäätöksistä.

8.1 Tuokio 1: Tunnetaidot

Ensimmäisen tuokion tavoitteena on tutustua lapsiin. Haluamme tukea lasten tunteiden tunnistamista erilaisten kuvien kautta, tukea tunteiden nimeämistä sekä omien tunteiden tunnistamista. Sosioemotionaalisia taitoja voi opetella muun muassa opettelemalla kuuntelemaan muita sekä opettelemalla tunnistamaan ja nimeämään tunteita. Sosiaaliset ja emotionaaliset taidot ovat kytköksissä lapsen vertaissuhdetaitoihin ja sitä kautta kiusaamisen ehkäisyyn. (Kir-

ves & Stoor-Grenner 2010, 25.) Viisivuotiaat osaavat jo nimetä ja tunnistaa joitakin tunteita, mutta tunteiden kokeminen ja niiden ilmeneminen ovat yksilökohtaisia. Ymmärtääkseen itseään sekä muita, tunteista puhuminen, niiden tunnistaminen sekä kuvaileminen on tärkeää. (Opetushallitus 2013.)

Esittelemme itsemme ja kysymme lasten nimet. Selitämme, miksi olemme täällä ja kerromme yleisesti, mitä käymme läpi kaikilla neljällä tuokiolla. Kerromme tarkemmin jokaisen tuokion ohjelmasta tuokioiden alussa. Ensimmäisellä kerralla tutustumme lapsiin lankakeräleikin avulla. Istumme maassa ja jokainen saa vuorollaan heittää lankakerän jollekin piirissä istuvalle. Kerän saaja kertoo oman nimensä ja mistä hän pitää. Langasta pidetään kiinni, se heitetään seuraavalle ja lopuksi piirin keskelle muodostuu ns. hämähäkinverkko.

Seuraavaksi tutkitaan Jukka Hukka -tunnekortteja. Näytämme yhtä korttia kerrallaan sekä keskustelemme lasten kanssa siitä, mitä tunteita korttien kuvista löytyy. Kysymme lapsilta erilaisia kysymyksiä ja lapset vastaavat, millaiselta silloin tuntuu. Kysymyksemme ovat:

- Miltä tuntuu tulla päiväkotiin?
- Miltä tuntuu leikkiä kavereiden kanssa?
- Miltä tuntuu, kun ei pääse leikkiin mukaan?
- Miltä tuntuu nyt?

Viimeiseksi leikitään liikunnallista Miltä tuntuu? -leikkiä. Tilan molemmille puolille asetetaan merkit, jotka tarkoittavat hyvää sekä huonoa tunnetta. Kuvailemme lapsille tilanteita ja lapset osoittavat meille seuraavasti, miltä kyseinen tilanne heistä tuntuisi. Aluksi lapset menevät tilan keskelle ja juoksevat toisen merkin kohdalle osoittaen meille, tuntuuko asia hyvältä vai huonolta, sen jälkeen lapset palaavat takaisin keskelle ja kerromme heille uuden tilanteen. Kuvailemme lapsille erilaisia tilanteita kuten:

- joku piilottaa toisen lelun
- joku nimittelee
- joku lainaa leluaan

- joku auttaa siivoamaan leikin
- joku pyytää anteeksi

Lopuksi keskustelemme, oliko lapsilla kivaa ja mikä oli heidän mielestään kivointa. Kerromme mitä seuraavalla kerralla tehdään.

8.2 Tuokio 2: Tunnetaidot

Toisen tuokion tavoitteena on tukea lasten tunteiden käsittelyä sekä tunteiden ilmaisemista. Kertaamme myöskin tunteiden tunnistamista. Tunnetaitojen opettelu myötä tunteita on helpompi ilmaista oikeassa paikassa oikeaan aikaan. Esimerkiksi kielteisiä tunteita täytyy opetella säätelemään. Tunteiden säätelyllä pyritään lievittämään voimakkaiden tunteiden vaikutusta kehossa, mielessä sekä käyttäytymisessä. (Niemi 2013, 177, 175.) Lapset toimivat usein impulssien varassa, eivätkä he aina tiedosta käyttäytymisensä olevan muille haitallista. Impulssien hallinnan sekä itsehillinnän opettelu on osa kiusaamisen ehkäisyn keinoja. (Löwenborg & Gislason 2009, Pape 2001, Kirves & Stoor-Grenner 2010, 25 mukaan.) Tunnistamattomina ja käsittelemättöminä tunteet kuluttavat voimavarojamme ja kyseiset tunteet purkautuvat jossakin kohtaa somaattisina oireina tai jatkuvana mielipahana. Kun tunteita ei pura ja käsittele asianmukaisesti, mieli tai keho sairastuu. (Jääskinen 2017, 22.)

Tuokio aloitetaan tervehdyksillä ja muistellaan, mitä viimeksi teimme. Toiminta aloitetaan tunnekivillä. Esittelemme lapsille reppua ja lapset saavat kokeilla, kuinka painava reppu on. Tämän jälkeen jokainen vuorollaan ottaa repusta kiven, johon on liimattu kuva jostakin tunteesta. Jokaisessa kivessä on eri tunne, lapset miettivät, mitä tunnetta mikäkin kivi esittää. Kun kaikki kivet on otettu repusta pois, kokeilemme, kuinka kevyt se on. Keskustelemme siitä, kuinka raskasta on kantaa tunteita sisällään, vähän kuin kulkisi koko ajan kivet repussa ja kuinka olo kevenee, kun tunteet ilmaisee. (Jääskinen s.a., 13). Reppu ja kivet jäävät päiväkodille, jotta he voisivat hyödyntää niitä myöhemmin.

Tunnekivien jälkeen askartelemme tunnemittarin yhdessä lasten kanssa. Tuntemittarissa on tunteita, kuten ilo, suru ja viha. Nuolta kääntämällä voi osoittaa tunteen, jota haluaa ilmaista. Jokainen saa osallistua tekemiseen esimerkiksi leikkaamalla sarakkeita mittariin. Lopuksi jokainen saa näyttää mittarilla oman tunnetilansa. Mittari jää ryhmätilan seinälle.

Viimeisenä esitämme tunteita pantomiimina. Jokainen saa vuorollaan esittää jotakin tunnetta ja muut yrittävät arvata, mikä tunne on kyseessä. Lopuksi keskustelemme jälleen siitä, mikä oli lasten mielestä kivointa ja mitä ensikerralla on luvassa.

8.3 Tuokio 3: Kaveritaidot

Kolmannen tuokion tavoitteena on siirtyä tunnetaidoista kaveritaitoihin sekä enemmän kiusaamisen aiheeseen. Aluksi haluamme tietää, kuinka hyvin lapset tunnistavat kiusaamisen sadun tilanteista ja miten kiusaaminen voi heidän mielestään näyttäytyä. Haluamme kuulla lasten mielipiteitä siitä, millainen on kiva kaveri, mikä kuuluu hyvän kaverin tapoihin ja mikä ei. Näiden teemojen miettiminen ja läpikäyminen tukee lasten kaveritaitoja ja tietotaitoa kiusaamisesta.

Myönteiset vertaissuhteet vaikuttavat positiivisesti lapsen sopeutumisen taitoihin, lapsi pääsee harjoittamaan esimerkiksi sosiaalisia taitojaan sekä roolejaan. Myönteiset vertaissuhteet vaikuttavat vahvistavasti positiiviseen itsearvostukseen, minäkuvaan, toiminnallisen identiteetin rakentumiseen sekä kokonaispersoonallisuuden kehitykseen. (Neitola 2013, 103-104.) Kiusaaminen voi näyttäytyä suorana tai epäsuorana, fyysisenä, psyykkisenä sekä sosiaalisena. Lapsilta voi kysyä kiusaamisesta ja kaverisuhteista keskusteluiden avulla, joissa kysytään esimerkiksi, onko lasta kiusattu ja miten, kuinka usein kiusaamista tapahtuu, onko lapsi kiusannut muita, keitä kiusataan ja ketkä kiusaavat, onko lapsella kavereita, onko ryhmässä joku, jolla ei ole kavereita, tai miten itse voi toimia, jos on kiusaamisen kohteena tai näkee kiusaamista. (Salmivalli & Kirves 2017, 138.)

Tällä kerralla luemme lapsille Jukka Hukka ja hirveä harmi -kirjan, joka käsittelee itseluottamuksen vahvistamista sekä leikin ulkopuolelle jättämistä. Luemme kirjan lapsille, jonka jälkeen keskustelemme ystävydestä ja ulkopuolelle jäämisestä kirjan tapahtumia apuna käyttäen. Pohdimme lasten kanssa, oliko kirjassa kiusaamista. Jos oli, niin minkälaista?

Kirjasta käydyn keskustelun jälkeen mietimme yhdessä, mitä kivoja sekä mukavia asioita kaverille voidaan sanoa (esim. sinä olet hauska, nätti, ystävällinen, ihana). Muodostetaan parit, jonka jälkeen ensin toinen parista kertoo toiselle mukavia asioita ja miksi toinen on kiva. Sen jälkeen kertomisvuoro vaihtuu. Keskustelemme siitä, miltä kehut tuntuivat ja oliko kehuminen vaikeaa. Tämän tehtävän idean löysimme Mun ja sun juttu! -kirjasta ja sovelsimme sitä hiukan vastaamaan meidän tarpeitamme (Haapasalo ym. 2016, 26-27).

8.4 Tuokio 4: Kaveritaidot

Neljännän ja viimeisen tuokion tavoitteena on keskustella lasten kanssa siitä, millaiset tilanteet lapset itse tunnistavat kiusaamiseksi tai huonon kaverin käyttäytymiseksi ja mitkä kaveritilanteet he kokevat myönteisiksi. Haluamme myöskin nähdä, kuinka hyvin lapset ottavat toisensa huomioon ja toimivat ryhmänä. Näiden teemojen läpikäyminen tukee lasten kaveritaitoja ja ryhmässä toimimista.

Lapset voivat kokea erilaiset tilanteet kiusaamiseksi ja kiusaamisena voi tuntua myös yksittäiset kokemukset vertaissuhteissa. Kiusaamisen muoto ei vaikuta jatkotoiminpiteiden suunnitteluun ja toteuttamiseen, vaan jokaisessa kiusaamistapauksessa järjestetään selvittämiskeskustelut ja seuranta. (Salmivalli & Kirves 2017, 139.) Keskustelujen lisäksi visuaalisen materiaalin käyttö on todettu toimivaksi menetelmäksi kiusaamisen aiheiden läpikäymiseen lasten kanssa. Esimerkiksi kuvakortit ja kirjat toimivat lasten parissa hyvin. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 19.) Vertaissuhteissa lasten sosiaaliset kompetenssit pääsevät näkyviin. Ne näkyvät esimerkiksi leikkiin pääsemisenä, keskusteluyhteyden säilymisenä ja oman roolin neuvottelussa leikkiä ajatellen. (Poikkeus 2011, 86). Sosiaalisia taitoja voidaan opetella esimerkiksi avuksi olemisen,

toisten huomioonottamisen, huomaavaisuuden ja toisten kuuntelun harjoittelun avulla (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 25).

Aloitamme tuokion muistelemalla, mitä kaikkea olemme tehneet aikaisimmilla kerroilla ja kerromme tämän olevan viimeinen kerta. Tätä kertaa varten olemme tulostaneet sekä leikanneet irti valmiiksi Mieli ry:n kaveritaitokorttien kuvia. Pyydämme lapset lattialle istumaan ja otamme kaveritaitokortit esille. Käymme korttien tilanteet yksi kerrallaan läpi. Keskustelemme yhdessä, mitä kortin henkilöt voisivat tehdä. Kortit lajitellaan vihreään ja punaiseen pinoon riippuen, tekeekö kiva kaveri kortin mukaista toimintaa vai ei. Lajittelun jälkeen lapset saavat liimata kuvat vihreille sekä punaisille kartongeille, jotka olemme leikanneet heille valmiiksi. Tulostamme kuvat mustavalkoisina, sillä kortit jäävät päiväkotiin ja lapset saavat itse värittää ne myöhemmin. Kun korttien värittämiseen palataan myöhemmin uudelleen, kaveritaitokortit palaavat lasten mieleen ja ne toimivat muistutuksena kivan kaverin toiminnasta. Kortit voidaan värittämisen jälkeen laittaa seinälle ”Ystävyyden säännöt” otsikon kanssa, jotta lapset pystyvät muistelemaan, mitä kaverille on kiva tehdä ja minkälainen toiminta taas tuntuu kaverista pahalle. Kortit saimme MIELI Suomen Mielen-terveys ry:n internetsivuilta sekä Lapsen mieli -kirjasta (Mieli ry, s.a.; Marjamäki ym. 2015).

Kaveritaitokorttien jälkeen lapset saavat harjoitella yhdessä toimimista taikamattoleikin myötä. Kerromme lapsille tarinan taikamatosta. Heidän kuuluu matkustaa lentävällä taikamatolla tiettyyn määränpäähän, mutta jotta matto voisi jatkaa lentoaan, se täytyy kääntää ympäri niin, että kaikki lapset ovat koko ajan maton päällä seisomassa. Kun matto on saatu käännettyä ympäri, mielikuvituksellinen lentomatka voi jatkua. (Laaksonen & Repo 2017, 91.) Lopuksi kyselemme lasten fiiliksiä tuokioista ja kiitämme heitä osallistumisesta.

9 TUOKIOIDEN TOTEUTUMINEN

Käsitlemme jokaisen tuokion ja tuokion osan erikseen. Havainnointimenetelmänämme oli osallistuva havainnointi, mikä mahdollistettiin niin, että vuorotelimme osioiden päävetovastuulla samalla kun toinen kirjoitti havainnot ylös.

Havainnollistaaksemme tuokioiden aikaansaannoksia, lisäsimme kuvat tuottamastamme materiaalista osioiden perään siltä osin, kun materiaali on syntynyt. Kerromme muun muassa tuokioiden kulusta yleisesti sekä lasten toiminnasta.

9.1 Tuokio 1: Tunnetaidot

Menimme päiväkotiin 4.6.2019 pitämään ensimmäistä toimintatuokiota. Kun saavuimme päiväkotiin, lapset olivat jo meitä odottelemassa. Esittelimme itsemme ja kerroimme, että pidämme heille neljä toiminnallista tuokiota koskien tunteita, kaveritaitoja sekä kiusaamista. Pienryhmän työntekijä oli taustalla seuraamassa tilannetta. Paikalla oli viisi lasta, joista yksi saapui paikalle vasta lankakeräleikin jälkeen.

Lankakeräleikki

Ensimmäisenä vuorossa oli lankakeräleikki. Leikki ei niinkään koskenut opinnäytetyömme aiheita, vaan sen ideana oli tutustua toisiimme ja toimia jäänmurtajana. Pyysimme lapset istumaan lattialle piiriin seittileikkiä varten. Asettutuamme aloillemme kerroimme lapsille leikin säännöt. Toinen meistä laittoi lankakerän liikkeelle kertoen lapsille esimerkin, mitä lankakerän saadessa voi sanoa: ”Mie tykkään käydä lenkillä mun koirien kanssa”. Näin lankakerä liikkui piirissä olevien välillä muodostaen keskelle kuvion. Lapset saivat hyvin leikin ideasta kiinni, mutta välillä annoimme leikkiä ohjaavia neuvoja. Lapset tykkäsivät muun muassa piirtämisestä, askartelusta, trampoliinilla hyppimisestä ja pelaamisesta.

Kun lankakerä oli käynyt kaikkien kohdalla, pohdimme, miltä langasta muodostunut kuvio voisi näyttää. Lapset vastasivat kuvion näyttävän mm. lumihiutaleelta ja ristiltä. Kerroimme oman versiomme siitä, että kuvio näyttää hämähäkin seiltä, jolloin lapsetkin huomasivat yhdennäköisyyden. Seuraavaksi lankakerä lähti liikkumaan takaisinpäin samaa reittiä mitä se oli tullutkin, jolloin seitti palasi keräänsä. Viimeinen lapsi saapui paikalle leikin jo loputtua, mutta kysyimme myöskin häneltä hänen lempipuhistaan.

Tunnekortit

Seuraavaksi otimme esille Jukka Hukka -tunnekortteja, jotka olivat ilo, pelko, rakkaus, viha, ylpeys, ulkopuolisuus ja suru. Kävimme kortit yksi kerrallaan läpi kysyen lapsilta vapaan keskustelun avulla, mitä tunnetta mikäkin kortti kuvasi. Jotkut kuvat olivat hieman monitulkintaisia ja lasten silmin kortit näyttivät hieman erilaisilta, kuin mitä niissä esitettiin. Lasten huomioiden ja tunnistamisen haasteellisuuden myötä esitimme lisäkysymyksiä, jotta lapset hahmottaisivat, mikä tunne on kyseessä. Lapset saivat pohtia missä tilanteessa kuvan tunnetta voisi tuntea tai he ovat tunteneet. Esimerkiksi rakkauskortista yksi lapsista kertoi, että se tuntuu sydämessä. Lapset kertoivat rakastavansa mm. äitiä, isää ja kummitätiä. Ylpeys ja pelko olivat haastavimpia kortteja tunnistaa. Yhden lapsen oivallus ylpeydestä: ”Ai niinku sillonku Suomi voitti jääkiekossa?” Lapset kertoivat pelkäävänsä mörköjä, pahoja unia ja kiusaamista. ”Iloon kuuluu nauru.” Kun olimme käyneet kuvakortit läpi, kysyimme lapsilta kysymyksiä ja he saivat osoittaa kuvakorttia, joka kuvasi heidän tunnettaan. Kysyimme suunnittelemamme kysymykset ja lapset vastasivat niihin osoittaen korttia.

- Miltä tuntuu tulla päiväkotiin? ”Iloselta”. ”Iloiselta joskus”. ”Joskus vähä vihaselta, koska aamulla ei jaks herätä eikä halua lähteä päiväkotiin”.
- Miltä tuntuu leikkiä kavereiden kanssa? Kolme lapsista osoitti ilo-tunnekorttia. Yksi heistä sanoi, että joskus tuntuu myös vihaselta. Kysyttäessä miksi, hän vastasi, että välillä haluaa leikkiä yksin. Tämän jälkeen keskustelimme riitatilanteista, joita leikin valinnassa voi tulla, sekä miten niitä ratkaistaan.
- Miltä tuntuu, kun ei pääse leikkiin mukaan? Lapset osoittivat viha-, ulkopuolisuus- ja surukortteja. Yksi lapsista osoitti ilokorttia, sillä silloin pääsee tekemään omia juttuja.
- Miltä nyt tuntuu? Neljä lapsista oli iloisia ja yksi ylpeä.

Viimeisten kysymysten kohdalla lapsien keskittyminen alkoi herpaantua ja se näkyi levottomuutena. Alla kuva käyttämistämme tunnekorteista.

Kuva 2. Jukka Hukka -tunnekortit

Miltä tuntuu?

Ajattelimme leikin toteutuvan liikuntasalissa, mutta se sattui olemaan varattuna toiselle ryhmälle. Pidimme leikin ryhmän omassa tilassa. Leikki toimi kahden maton välillä, jotka kuvastivat eri tunteita: tuntuu hyvältä ja tuntuu huonolta. Havainnollistimme mattojen tarkoitukset erivärisillä lapuilla, vihreä lappu kuvasi positiivista tunnetta ja punainen lappu negatiivista tunnetta. Esitimme lapsille yksitellen erilaisia tilanteita, joita heidän piti pohtia. Lapset miettivät, tuntuuko tilanne hyvältä vai huonolta. Leikin edetessä huomasimme, että lapset olivat kaikista asioista samaa mieltä. Alla olevassa taulukossa näkyy, miten lapset reagoivat eri väittämiin.

Taulukko 3. Esitetyt tilanteet

Esitetty tilanne	Hyvä	Huono
Joku piilottaa toisen lelun		X
Joku nimittelee		X
Joku lainaa lelua	X	
Joku auttaa siivoamaan	X	
Joku pyytää anteeksi	X	

Lopetus

Viimeisen leikin jälkeen kävimme matolle istumaan ja kysyimme lapsilta, mitä mieltä he olivat pitämästämme tuokiosta. Kaikkien lasten mielestä heillä oli ollut kivaa ja saimme halaukset muutamalta lapselta kiitokseksi. Lapset kävivät yhä levottomammiksi, joten lopetimme tuokion lyhyesti ja ytimekkäästi ker-
toen, milloin näemme seuraavaksi ja mitä silloin teemme. Siitä ohjasimme lap-
set valmistautumaan uloslähtöön ja pienryhmän aikuinen kertoi meille palaut-
teen tuokion toteutumisesta. Toiminnallinen tuokio kesti yhteensä noin puoli
tuntia.

9.2 Tuokio 2: Tunnetaidot

Tuokion 6.6.2019 aluksi juttelimme lasten kanssa siitä, mitä viime kerralla
teimme. Tuokioon osallistui tällä kertaa kolme lasta ja heistä jokainen oli ollut
edellisellä kerralla paikalla.

Tunnekivet

Aloitimme ottamalla esille repun, jonka sisällä tunnekivet olivat. Lapset saivat
kokeilla, kuinka painavalta reppu tuntui. Jokainen sai vuorollaan ottaa repusta
kiven ja miettiä, mitä tunnetta kiveen liimattu kuva kuvastaa. Tunteet kivissä
olivat iloinen, rakastunut, mielteliäs, hämmentynyt, vihainen, surullinen ja ala-
kuloinen. Jokainen sai nostaa repusta kaksi kiveä. Kaikki muut tunteet olivat
helppoja tunnistaa paitsi mielteliäs ja hämmentynyt. Näissä kahdessa au-
toimme lapsia nimeämään tunteet. Tunteiden tunnistamisen jälkeen keskuste-

limme siitä, miltä tuntuu, kun tunteet ilmaisee, eikä pidä niitä sisällään. Havainnollistimme asiaa niin, että jokainen sai kokeilla, kuinka kevyt reppu on, kun siellä ei ole ”tunneöykkyjä”. Seuraavaksi mietimme, miten erilaisia tunteita näytetään ilmeillä, sanoilla tai teoilla. Esimerkiksi yksi lapsista sanoi: ”Kun miä olin vihanen, polin kotona jalal lattiaa”. Keskustelimme lasten kanssa kenelle voi näyttää tunteita ja puhua tunteista. Keskustelun myötä lapset kertoivat, että äidille ja toisille lapsille voi kertoa tunteista. Alla on kuva tunnekivistä, jotka teimme valmiiksi tuokiota varten.

Kuva 3. Tunnekivet

Tunne mittari

Askartelimme yhdessä lasten kanssa tunne mittarin. Lapset pääsivät itse askartelemaan mittariin tulevat eriväriset lohkot niin, että ensin he piirsivät mallikappaleen avulla ääri viivat ja sen jälkeen he leikkasivat lohkot irti ääri viivoja pitkin. Yksi lapsista pääsi myös piirtämään ja leikkaamaan mittariin nuolen ja

yksi lapsista sai valita mittarille taustaväriin. Lohkot olivat väriltään vihreä, keltainen, oranssi sekä punainen kuvaten eri tunteita. Piirtämisen ja leikkaamisen jälkeen lapset liimasivat lohkot taustapaperille muodostaen mittarin. Toinen meistä kirjoitti paperiin tekstin ”Minusta tuntuu...” ja hymynaamat eri tunteita kuvaavien lohkojen päälle sekä kiinnitti nuolen paikoilleen haaraniitin avulla. Ohjasimme lasten askartelua vierestä. Yhdelle lapselle olimme hieman enemmän kannustavana tukena hänen motoristen taitojensa perusteella.

Keskustelimme lasten kanssa siitä, mitä tunteita mittarista löytyy. Puhuimme myös siitä, että joskus voi olla vaikea pukea tunteita sanoiksi tai että aina ei halua ilmaista sanallisesti esimerkiksi pahaa mieltä. Mittarin avulla lapset voisivat osoittaa muille, miltä tuntuu. Kaksi lapsista laittoi nuolen iloa kuvaavan lohkon puolelle ja yksi surullista/alakuloista kuvaavan lohkon kohdalle. Kysyimme, mistä surullinen tunne johtuu, mutta lapsi ei halunnut kertoa meille enempää, emmekä halunneet painostaa häntä kertomaan. Lopuksi siivosimme yhdessä jälkemme ja jatkoimme seuraavan toiminnan pariin. Kuva yhdessä askartelemastamme tunnemittarista.

Kuva 4. Tunnemittari

Pantomiimi

Lopetusleikkinämme oli tällä kertaa pantomiimi, mutta sovelsimme sen tunteiden näyttämiseen. Jokainen sai vuorollaan esittää jotain tunnetta niin, ettei pitänyt mitään ääntä. Kaksi kolmesta lapsesta osallistui ja yksi lyhyen pohdinnan jälkeen päätti, ettei halua esittää tunteita. Me sekä pienryhmän kasvattaja osallistuimme tähän toimintaan aktiivisesti. Osallistuneista lapsista toinen esitti ilon tunnetta hymyilemällä, mutta toinen ei tuntunut tietävän itsekään, mitä tunnetta hän esitti. Yhdessä pohdiskelun jälkeen tulimme siihen tulokseen, että tunne oli innostunut. Vaikka kolmas lapsista ei halunnut esittää tunteita, hän osallistui tunteiden tunnistamiseen. Lapset tunnistivat kaikki esitetyt tunteet.

Lopetus

Sohvalla istuessamme kysyimme jälleen lapsilta, olivatko he pitäneet pitämistämme tuokioista. Saimme heiltä positiivista palautetta ja he kovasti jo kyselivät, milloin tulemme uudelleen päiväkodille. Kerroimme seuraavan tuokion ajankohdan sekä vihjeitä siitä, mitä silloin tehdään. Saimme kuulla palautetta pienryhmän aikuiselta lasten lähdettyä pukemaan. Tuokio kesti noin 40 minuuttia.

9.3 Tuokio 3: Kaveritaidot

11.6.2019 menimme pitämään kolmatta tuokiota päiväkodille. Kuten aikaisemmin, tervehdimme lapsia ja kyselimme, mitä he muistavat viime kerroista ja mitä heille kuuluu. Paikalla oli neljä lasta, joista kaksi ei ollut osallistunut tuokioihin aiemmin. Siitä huolimatta uudet lapset lähtivät toimintaan aktiivisesti mukaan. Kahdella ensimmäisellä kerralla taustalla oli seuraamassa eri pienryhmän kasvattaja kuin tällä ja seuraavalla kerralla tulee olemaan. Tämä johtuu siitä, että pienryhmien kasvattajat vaihtuvat välillä.

Jukka Hukka ja hirveä harmi

Kokoonnuimme lasten kanssa matolle istumaan, jossa esittelimme Jukka Hukka ja hirveä harmi nimisen kirjan, jonka luimme lapsille. Kirja käsittelee ulkopuolelle jäämistä sekä itseluottamuksen kasvattamista, mutta emme kertooneet kirjan ideaa lapsille etukäteen, jotta he saisivat itse muodostaa mielipiteitä sekä ajatuksia kirjasta. Lapset rauhoittuivat kuuntelemaan satua ja he keskittyivät siihen hyvin. He kuuntelivat, tutkivat kirjan kuvia sekä seurasivat lukijaa uteliaina. Lukuhetkellä lapsissa ei ollut yhtään levottomuuden merkkejä, mitkä olivat tulleet esille aikaisemmilla kerroilla.

Kirjan lukemisen jälkeen kysyimme lapsilta, mitä kirjassa oikein tapahtui. Lapset osasivat hyvin vastata, että kyseessä on ulkopuolelle jättäminen. Kysyimme myöskin, että oliko se kokonaan paha juttu kirjan sadun mukaan (Jukka Hukka leikki yksin ja löysi uusia kavereita) ja lapset olivat kaikki yhtä mieltä, että kyseessä ei ollut välttämättä huono juttu, että jäi ulkopuolelle. Keskustelimme siitä, mitä voi tehdä, jos joskus ei pääse leikkiin mukaan. Puhuimme mm. yksin leikkimisestä ja uusien kavereiden sekä leikkien löytämisestä, niin kuin kirjassakin oli käynyt. Lapset olivat kuitenkin sitä mieltä, että jos kiusallaan ei ota jotain leikkiin mukaan, se ei ole kivaa ja kiva kaveri ei toimi niin. Kaveri pitäisi päästää leikkiin mukaan ja hänelle voitaisiin keksiä leikkiä varten uusi rooli.

Seuraavaksi keskustelimme kiusaamisesta. Johdattelimme lapset aiheeseen kirjan kautta kysymällä, tapahtuiko kirjassa kiusaamista ja miten kiusaaminen siinä näyttäytyi. Lapset vastasivat heti ilman meidän apuamme, että kirjassa kiusattiin. ”Se heitti kakkua naamaan!” oli lasten yhteinen mielipide ja kun kysyimme, miksi se ei ollut heidän mielestään kivasti tehty, lapset vastasivat: ”Siksi ku sitä ei saa tehdä, koska se on kiusaamista”. Kiusaamiseen viitaten he eivät kuitenkaan maininnut mistään muusta, kuten kaverin ulkopuolelle jättämisestä. Halusimme tietää, mitä lasten mielestä toiselle voi sanoa, kun toinen on tehnyt kiusaa ja vastauksia olivat ”Lopeta” ja ”Älä”. Lapset eivät ajatelleet, että toiselle voisi kertoa, miksi kiusaaminen pitäisi lopettaa esimerkiksi sanomalla, että kiusaaminen ei tunnu kivalta.

Tästä pääsimme aiheeseen, joka koski sitä, mitä kiva kaveri ei tee ja sano, sekä mitä kiva kaveri tekee ja sanoo. Lapsilta tuli paljon ehdotuksia aiheeseen. Kiva kaveri ei kuulemma tee näin: "Haukkuu". "Sanoo tyhmäks". "Kiroilee ja nimittelee". "Ei saa potkii". "Kamppaa" tai "Heittää kivellä". Vastakohtana tälle, lasten mielestä kiva kaveri "Tarjoo syötävää toiselle, vaikka keksejä". "Pussaa!". "Halaa". "Antaa koruja". "Voi sanoo, et on paras kaveri". "Sinä olet rakas". "Mennä synttäreille, jos toinen kutsuu" sekä "Tehdä yllätysjuhlat". Lapsilta tuli hyviä oivalluksia nopeasti, heidän ei tarvinnut paljoa miettiä aihetta. Siitä huomasin, että kiusaamisen aihetta on käsitelty aikaiseminkin.

Hyvät sanat

Jukka Hukka -kirjasta käydyn keskustelun jälkeen mietimme lasten kanssa mitä hyvää toiselle voi sanoa. Lapsista muodostui kaksi paria, jotka saivat kertoa toisistaan kivoja asioita. Pareja vaihdettiin kerran. Lapset sanoivat toisilleen muun muassa: "Siä oot kiva", "Sä oot rakas", "Osaat pyöräillä", "Sinä osaat kiipeillä", "Pussaan sinua" ja "Sinä olet ihana". Yksi lapsista ei keksinyt mitään sanottavaa, joten toiset auttoivat. Kyseinen lapsi oli ollut muillakin tuokioilla hieman vetäytyvämpi, joten emme painostaneet häntä vastaamaan. Päiväkodin aikuinen oli lasten mielestä ihana ja rakas, sekä hänellä oli ihana ilme. Lapsista tuntui kivalta ja ihanalta, kun kaveri kehui. Pienryhmän työntekijä auttoi lapsia melko aktiivisesti tässä toiminnassa, mutta emme ajatelleet sen olevan huono asia. Tutun aikuisen neuvot ja huomautukset voivat olla lasten mielestä helpompi ottaa vastaan kuin vieraiden.

Lopetus

Kysyimme lapsilta, oliko heillä ollut kivaa. Kaikki vastasivat myönteisesti ja yksi esitti lisäkysymyksen: "Miks me vaan luettiin?". Aikaisemmilla tuokioilla on ollut enemmän aktiivista tekemistä, mikä vaikutti varmasti kyseisen lapsen mielipiteeseen. Kerroimme, että ensi kerralla askarrellaan ja mietitään lisää kaverijuttuja. Jäimme keskustelemaan palautteesta pienryhmän kasvattajan kanssa. Tuokio kesti alle puolituntia.

9.4 Tuokio 4: Kaveritaidot

13.6.2019 kävimme pitämässä neljännen ja viimeisen toimintatuokiomme. Aivan tuokion alussa kysyimme lapsilta, mitä heille on jäänyt mieleen kaikista pitämistämme tuokioista. Parhaiten lapset muistivat viime tuokion, edellisviikon tuokioita piti miettiä hieman pidempään. Parhaiten kuitenkin muistui mieleen Jukka Hukka -kirja sekä tunnemittarin tekeminen. Paikalla oli viimeisellä kerralla viisi lasta, joista jokainen on ollut paikalla vähintään kerran aiemmin.

Kaveritaitokortit

Kävimme matolle piiriin istumaan ja laitoimme lasten eteen vihreän sekä punaisen kartonginpalan. Vihreä kuvasti lapsille hyvää juttua ja punainen huonoa. Yksi lapsista sanoikin, että vihreällä valolla saa mennä ja punaisella ei, viitaten liikenteeseen. Sen jälkeen selitimme, että tänään opettelemme hieman toisten huomioimista eli jokainen vastaa vuorollaan, eikä muiden päälle saa puhua. Ojensimme vuorotellen jokaisen lapsen eteen yhden tulostetuista kaverikorteista leikatun kuvan, jolloin lapsen tuli kertoa mitä kuvassa tapahtuu ja onko se hyvä vai huono asia. Lapset saivat itse asettaa kortit jommankumman kartongin päälle. Korteissa oli kuvattu erilaisia tilanteita, jotka liittyvät kaveritaitoihin, esimerkiksi auttaminen, anteeksipyyttäminen, nimittely, töniminen yms.

Olimme leikanneet tulostetut kaverikortit muotoon valmiiksi ja kun olimme käyneet kaikki kortit läpi, siirryimme pöydän ääreen, jossa lapset saivat liimata läpikäytyt kuvat vihreisiin ja punaisiin kartonginpaloihin. Näin lapset pääsivät osallistumaan kaverikorttien tekemiseen. Kaverikuvat olivat mustavalkoisia tarkoituksella, jotta lapset saavat itse värittää ne mieleisellään tavalla. Kuvia ei ollut tasamäärää liimattavaksi kaikille lapsille, jolloin lapset pääsivät neuvottelamaan, kuka viimeisen kuvan liimaa. Pienellä aikuisen avustuksella lapset neuvottelivat niin, että yksi lapsista levittää liiman ja toinen asettelee sen kartongille. Kun kaikki kuvat olivat valmiina, me kirjoitimme niihin vielä, mitä kuvat tarkoittivatkaan. Kuvat asetellaan värittämisen jälkeen seinälle, josta lapset näkevät ne koko ajan, jolloin mieleen voi palauttaa, mitä olikaan kivan kaverin

käytöstä ja mikä ei. Lapset antoivat hyvin toisille puheenvuoron, vaikka välillä kaveria vähän auteltiinkin. Lapset olivat rauhallisia ja jaksoivat keskittyä, mitä edesauttoi varmasti ryhmän pitämä jumppatuokio ennen saapumistamme. Kuvassa näkyy tekemämme kaveritaitokortit, jotka voidaan värittää jälkikäteen. Jokaisessa kortissa lukee, mitä kuvan tilanne esittää.

Kuva 5. Kaveritaitokortit

Taikamatto

Viimeiseksi leikittiin taikamattoleikkiä, jossa lapset pääsivät harjoittelemaan neuvottelua, muiden huomioonottoa sekä kommunikointia. Ohjasimme lapset maton päälle ja kerroimme heidän olevan intiaaniheimo, joka on matkalla savannille etsimään ruokaa. Matto nousi kymmenen metrin korkeuteen, jossa se piti kääntää kokonaan ympäri, että matka voisi jatkua. Maton kääntämisessä yksi lapsista "tipahti" maton ulkopuolelle, joten kaikki lähtivät juomaan purosta

taikajuomaa, josta sai uutta voimaa. Maton noustua tarpeeksi korkealle yritimme maton kääntämistä uudelleen. Lapset miettivät miten maton saisi käännettyä ja jokainen yritti alussa omin avuin. Aluksi monilla lapsilla oli samoja ideoita maton kääntämisestä, mutta he yrittivät sitä yksilötyöskentelynä. Yhteistyön tekeminen kehittyi vähitellen ja lopulta maton kääntäminen onnistui. Lapset innostuivat tekemisestä, joten kokeilimme kääntää maton uudelleen ympäri. Tälläkin kertaa maton kääntäminen onnistui. Ohjasimme vierestä ja annoimme vinkkejä, että kannattaa yhdessä miettiä, miten maton saisi käännettyä ja sopia kuka tekee mitäkin.

Lopetus

Lapsien mielestä viimeisen tuokion kivoin tehtävä oli taikamatto ja ylipäätänsä kaikkien tuokioiden lempiasioiksi osoittautuivat taikamatto sekä tunnemittari. Selitimme, että tämä oli viimeinen kerta ja kiitimme lapsia osallistumisesta sekä siitä, kuinka reippaita ja hyvällä asenteella he ovat olleet tuokioissa mukana. Lapset antoivat meille halaukset kiitokseksi. Jäimme keskustelemaan tuokion sujumisesta pienryhmän kasvattajan kanssa. Tuokio kesti noin 40 minuuttia.

10 TUOKIOIDEN ARVIOINTI

Toinen meistä oli ollut noin puoli vuotta ennen tuokioita kyseisessä päiväkodissa sijaisena viikon ajan, jolloin kyseisten lasten nimet olivat tulleet tutuiksi, mutta ennakko-olettamuksia yksittäisistä lapsista ei ollut. Tutut kasvot vaikuttivat siihen, etteivät lapset vierastaneen meitä juuri yhtään. Tämä vaikutti positiivisesti lasten osallistumiseen, aktiivisuuteen ja vastausten laajuuteen. Lapsimäärät ja osallistujat vaihtelivat eri tuokioilla, mikä ei häirinnyt tuokioiden kulua tai ohjausta. Tuokiot toteutuivat pääasiassa juuri niin kuin olimme ne suunnitelleet.

Tuokio 1

Prosessina ensimmäinen tuokio sujui mukavasti. Lapset ottivat meidät hyvin vastaan ja saimme luotua heihin nopeasti yhteyden. Lapset kuuntelivat ohjeita, noudattivat niitä ja olivat positiivisella asenteella toiminnoissa mukana. Toiset lapset olivat malttamattomampia odottamaan omaa vuoroaan, minkä takia he välillä puhuivat muiden lasten päälle. Osa lapsista oli muutenkin puheliaampia kuin toiset, mutta otimme myöskin hiljaiset lapset yksilöllisesti huomioon kysymällä mielipiteitä suoraan heiltä. Lapset tunnistivat tunteet korteista hyvin, mutta tarvitsivat vielä aikuisen ohjausta. Haastavaksi osoittautui esimerkiksi ylpeyden tunne, joka tuntui olevan lapsille vielä liian vaikea käsittää.

Miltä tuntuu? -leikissä esitetyt väittämät olivat melko helppoja lapsille, eikä heidän täytynyt pohtia niitä kauaa. Jälkikäteen ajatellen, esitetyt tilanteet olisivat voineet olla hieman haastavampia, ehkä jopa mielipiteitä jakavia. Mietimme kuitenkin, vaikuttiko lasten vastauksiin muiden lasten mielipiteet ja sen kautta ryhmäpaine. Kun kysyimme lelun lainaamisesta, lapset jakautuivat eri matoille. Kävimme läpi mattojen tarkoitukset, jolloin ”huonolle” matolle menneet lapset vaihtoivat mattoa. Oli vaikea tulkita, menivätkö he vahingossa toiselle matolle vai vaihtoivatko he ”hyvälle” matolle ryhmäpaineen takia tai koska heistä tuntui muistutuksen jälkeen, että se olisi niin sanotusti oikea vaihtoehto. Isompi tila olisi ollut leikin sujuvuuden ja mukavuuden kannalta parempi, mutta tilojen puutteen vuoksi järjestimme leikin ryhmän omassa tilassa. Tilan ahtauden vuoksi liikunnallisuus ei toteutunut parhaalla mahdollisella tavalla.

Lapset olivat olleet mielissään valitsemistamme toiminnoista. Se näkyi esimerkiksi lasten hymyilynä ja nauruna. Heidän sanojensa mukaan kaikki oli kivaa ja saimme osalta lapsista halaukset kiitokseksi tuokiosta. Lapset näyttivät olevan innoissaan siitä, että palaamme vielä takaisin pitämään heille ryhmätuokiota. Levottomuutta lapsissa alkoi näkyä tunnekorttien tutkiskelun loppupuolella, joten liikunnallinen leikki oli ehdottomasti hyvä valinta tuokion loppuun. Pienryhmän kasvattajalta saimme kirjallisen palautteen suullisen palautteen lisäksi. Saimme kiitosta hauskaista ja kaiken kaikkiaan kivasta tuokiosta. Hyvää palautetta saimme yhteydestä lapsiin ja kivoista toimintavalinnoista.

Kehitettävää on ryhmänohjaustaidoissa, eli tilanteiden selkeyttämisessä levottomuuden välttämiseksi sekä siinä, että muistuttaisimme lapsia, ettei muiden päälle puhuta. Saamamme palautteen mukaan vapaa keskustelu ei ehkä ollut paras vaihtoehto, sillä silloin kaikki eivät päässeet tasapuolisesti ääneen.

Tuokio 2

Lapset olivat innoissaan, kun tulimme pitämään toista tuokiota. Lapset pitivät tälläkin kertaa järjestämästämme toiminnasta, etenkin tunnekivet sekä askartelu tuntuivat olevan heidän mieleensä. Lapsia oli paikalla vain kolme, mutta he olivat levottomia jo ennen tuokion aloittamista. Levottomuudesta huolimatta lapset jaksoivat keskittyä toimintaan, sillä heillä oli konkreettista toimintaa. Edellisellä kerralla saimme palautetta pienryhmän ohjaajalta, ettei kannata pitää keskustelua aivan vapaana, sillä silloin hiljaisemmat eivät pääse ääneen. Tällä kertaa toteutimme toiminnat niin, että kaikki saivat vastata vuorollaan itse nostamaansa kiveen, välillä muut lapset hieman auttoivat.

Tunnekiviä lapset tutkivat ja pohtivat kovasti. Kivien ja niissä olevien kuvien konkreettisuus selvästi helpottivat lapsia tunteiden tunnistuksessa sekä nimeämisessä. Perustunteet lapset tunnistivat jälleen hyvin, mutta haastavaksi osoittautui miettelystä ja hämmentynyttä esittävät kivet. Annoimme näissä kivissä lapsille enemmän tukea ja loppujen lopuksi saimme nimettyä tunteet. Tunteiden tunnistamista ja nimeämistä tulee siis vielä harjoitella, mutta kivien paino ja kuvat kivissä osoittautuivat lasten toimintaa tukeviksi.

Mittarin tekemisessä kaikilla lapsilla oli omat tehtävänsä. Askartelussa pääsimme näkemään lasten motorisia taitoja ja jaoimme haasteellisemmat tehtävät ja antamamme vahvistavan tuen motoristen taitojen perusteella. Kaikille kuitenkin annoimme yksilöllistä huomiota sekä ohjausta. Askartelutehtävät jakautuivat hyvin lasten kesken, vaikka heitä oli vähemmän kuin ajattelimme heitä olevan. Toinen meistä oli toisella puolella pöytää auttamassa ja toinen toisella, tehtävien jakaminen ja tehtävien toteuttaminen onnistui meidän puoleltamme hyvin. Lapset olivat innoissaan mittarista ja lasten osallistaminen

tunnetaitoja vahvistavan materiaalin valmistamiseen innosti lapsia kovasti käyttämään itse tekemäänsä materiaalia heti sen valmistuttua.

Pantomiimi oli lapsien mielestä mukava loppuleikki, vaikka heidän täytyi pohtia leikin aikana paljon. Ilon tunnetta oli helppo esittää hymyilemällä, mutta muuten tuntui, että oli haastavaa yhdistää tunne ja kuinka se ilmenee. Tunteet ilmenevät automaattisesti tunteen tullessa, mutta niiden esittäminen ilman kyseisen tunteen reaaliaikaista tuntemista vaatii aikuisen ohjausta ja neuvontaa. Lasten tunteiden ilmaisemisen taitoja on hyvä harjoitella pantomiimilla tai jollakin muulla näyttelemiseen liittyvällä harjoituksella.

Pienryhmän kasvattajalta saimme palautetta, että etenkin tunnekivet olivat kiva ja jännittävä toiminta lapsille, sekä repun painavuus ja keveys toimivat hyvänä vertaiskuvana lapsille siitä, miltä tunteista puhumattomuus ja puhuminen tuntuvat. Lasten kanssa virisi keskusteluakin hyvin. Askartelusta saimme positiivista palautetta siitä, että lasten osallisuus tuli hyvin esille sekä askartelemamme tunnemittari oli tarpeeksi simpelli, jolloin saimme paremmin huomiotua eritasoiset askartelijat. Pantomiimi oli kasvattajan mukaan kiva lopetus päivän toiminnalle.

Tuokio 3

Keskustelimme tuokion jälkeen pienryhmän kasvattajan kanssa siitä, että lapset mainitsivat suurimmaksi osaksi fyysisiä kiusaamisen muotoja, lukuun ottamatta haukkumista sekä nimittelyä. Lapset osoittivat, että kiusaamisen aihe on heille jo tuttu. He osasivat kertoa, miten kiusaaminen voi näyttäytyä ja kenelle kiusaamisesta voi kertoa. He eivät kuitenkaan osanneet kovin hyvin sanoa, miten kiusaamiseen voi puuttua tai miten he itse toimisivat siinä hetkessä, kun kiusaaminen tapahtuu. Kirjan visuaalinen materiaali auttoi lapsia kertomaan mielipiteitään kiusaamisesta ja hahmottamaan, miltä kiusaaminen voi tuntua. Kun lasten kanssa käydään läpi kiusaamisen aiheita säännöllisesti, heidän tietaitonsa ja herkkyytensä tunnistaa kiusaaminen vahvistuu.

Yhdellä lapsista oli vaikeaa kertoa mitään kivoja juttuja toisesta, kun taas toiselle lapselle se oli hyvin luontevaa ja helppoa. Olemme huomanneet, että lapsella, jolla oli vaikea kertoa toisesta positiivisia asioita, on ollut aiemmilla tuokioillakin haastavuutta ilmaista itseään. Yhdellä lapsella osoittautui olevan hyvät taidot itseilmaisussa. Lapset ottivat toisiaan huomioon, esimerkiksi auttamalla, kun jollakin oli vaikea keksiä sanottavaa. Tämä harjoitus vahvisti lasten välistä positiivista vuorovaikutussuhdetta, toisten huomioonottamista ja lasten itseilmaisun taitoja.

Pienryhmän kasvattajalta saimme positiivista palautetta: kirjasta heräsi hyvin keskustelua ja harjoitus kirjan jälkeen oli kiva. Olimme sopivasti lasten tukena pohdiskelussa, mutta annoimme aikaa ja tilaa heidän omille mielipiteilleen ja niiden muodostumiselle. Kehumistehtävässä pienryhmän aikuinen oli aktiivisesti lasten tukena, mutta emme kokeneet sitä huonoksi asiaksi. Lapset ovat hänelle tuttuja, joten hän osasi auttaa ja tukea lapsia enemmän. Ainoa miinus oli se, että pienryhmän kasvattajan aktiivinen osallistuminen vähensi meidän ohjaajan rooliamme.

Tuokio 4

Joillekin lapsille kaveritaitokorttitehtävä oli helppo, kun taas toisille annoimme enemmän neuvoja. Haastavia kortteja tunnistaa olivat neuvottelu, kannustaminen ja auttaminen. Lasten visuaaliset taidot vaikuttivat tähän tehtävään paljon. Johdattelimme ja autoimme lapsia pohdinnassa esimerkiksi luomalla anteeksi-pyyntökortille tilanteen, että mitä sanotaan, jos rikkoo toisen lelun. Kortit olivat myöskin hieman monitulkintaisia ja lapset ajattelivat ne hieman eri tavalla, mitä kuvan olisi tarkoitus esittää. Olisimme voineet pitäytyä lasten omissa päätelmissä, mutta päätimme kuitenkin johdatella lapset korttien oikeisiin nimityksiin, sillä ne ovat valmiiksi suunniteltuja. Lapset myöskin oppivat ja heille muistui mieleen erilaisia termejä, kuten kannustaminen sekä neuvottelu. Liimatessa kaveritaitokuvia kartongeille, harjoiteltiin kaveritaitoja käytännössä, sillä kaksi lasta olisivat molemmat halunneet liimata viimeisen kuvan.

Taikamattotehtävässä lapset pääsivät ratkaisemaan ongelmaa yhdessä. He innostuivat tehtävästä ja se vähän naurattikin. Tehtävä vaati onnistuakseen yhdessä keskustelua ja pohtimista. Lapset tarvitsivat muistutusta siitä, että kertoo kaverille ajatuksiaan ja mitä olisi seuraavaksi tekemässä. Osalle tehtävä oli helppo, mutta ei kaikille. Ne, joille tehtävä oli helpompi, olivat selkeästi ”johtohahmossa” ja toiset olivat enemmän tarkkailijoina. Johtohahmossa olevat lapset saivat harjoitella enemmän ohjeiden antamista ja neuvottelua. Muiden neuvominen ja huomioonottaminen oli aluksi haastavaa, joten sitä onkin hyvä harjoitella jatkossa. Tehtävä taisi olla mielenkiintoinen, sillä kukaan ei turhautunut siihen, ettei maton kääntäminen ihan heti onnistunut. Lapset olivat jo ryhmäytyneet päiväkodissa ja se näkyi tehtävää suorittaessa helpottavana tekijänä.

Saimme ryhmän kasvattajalta positiivista palautetta kaveritaitokorttitehtävän selkeydestä ja värijaottelusta, sekä saimme uusia ideoita itsellemme, miten lapsia olisi voinut osallistaa vielä enemmän. Lapset esimerkiksi olisivat voineet vetää kortteja itse pakasta. Taikamattoleikissä olimme molemmat aktiivisesti mukana ja neuvoimme lapsia toiminnassa. Havainnot saatiin siitäkin huolimatta kirjoitettua ylös. Annoimme hieman liikaa päällekkäisiä ohjeita lapsille, mikä saattoi hämmentää lapsia hieman.

11 JOHTOPÄÄTÖKSET

Lasten positiivinen vastaanotto mahdollisti tuokioiden toteutumisen parhaalla mahdollisella tavalla. Lasten tunne- ja kaveritaitojen vahvistamisen näkökulmasta teimme huomioita lapsista kokonaisuudessaan. Yksi lapsi oli itseilmaisua vaativissa tehtävissä vetäytyvämpi kuin muut. Kyseisellä lapsella huomasimme vetäytyvyyttä, kun piti verbaalisesti ilmaista itseään. Vetäytyneisyys voi osaksi johtua siitä, että emme olleet hänelle täysin tuttuja, mutta ryhmän kasvattajien mukaan vetäytymisistä kyseisellä lapsella on tavattu ennenkin. Kuva-kortit ehdottomasti helpottivat hänen itseilmaisuaan. Hänen itseilmaisunsa taitoja olisi hyvä kehittää ja vahvistaa aikuisen ohjauksella jatkossakin. Lapsista myös huomasimme, että olivat sosiaalisempia ja omasivat vahvemmat itseilmaisutaidot kuin toiset. Sen huomasimme etenkin verbaalisessa aktiivisuudessa, osallistumisen määrässä sekä malttamattomuudessa, muiden päälle puhumista oli

havaittavissa. Sosiaalisemmat ja aktiivisemmat lapset tarvitsivat pääsääntöisesti vähemmän aikuisen tukea eri toiminnoissa.

Käytimme tuokioissamme paljon visuaalista materiaalia eli kuvia, kuten tunne- ja kaveritaitokortteja, emoji-kuvia tunnekivissä sekä Jukka Hukka -kirjan kuvia. Kuvatuntuivat olevat iso apu lapsille erilaisten tilanteiden ja tunteiden hahmottamisessa. Hahmottamisen helpottumisen lisäksi visuaalinen materiaali helpotti lasten itseilmaisua. Näin visuaalinen materiaali vahvistaa ja kehittää lasten tunne- ja kaveritaitojen kehittymistä sekä lasten on helpompi käsittää mitä kiusaaminen on.

Tunnekorttien visuaalisuus tuki lasten tunteiden tunnistamista sekä nimeämistä. Tunnekorttien avulla lapset osasivat osoittaa meille, mitä tunteita he tuntevat erilaisissa tilanteissa. Lasten kielellinen kehitys voi välillä rajata lasten verbaalista itseilmaisua, jolloin kuvien käyttämisestä on suuri apu. Liikuntaleikkejä soveltamalla voi auttaa lasta ilmaisemaan tunteitaan silloin, kun hän ei niitä verbaalisesti halua tai osaa ilmaista. Lasten tunteiden käsittely ja ilmaiseminen on hyvä havainnollistaa myös konkreettisilla esimerkeillä. Tunnekivet osoittautuivat lasten tunteiden käsittämisen kannalta hyväksi työkaluksi. Kivien painon mukaan lasten on helpompi käsittää, miltä ikävät ja torjutut tunteet tuntuvat. Tunnemittarissa erilaisia tunteita ilmaisevat värit ja kuvat, mitkä tukevat lapsen tunteiden tunnistusta ja näyttämistä. Pantomiimin avulla lapset saivat harjoitella tunteiden ja niiden ilmaisemisen yhdistämistä.

Harjoitus positiivisten asioiden sanomisesta kaverille tukee lasten välistä myönteistä vuorovaikutusta ja taitoa ilmaista itseään. Kaveritaitokorttitehtävä opetti ja vahvisti lasten käsitystä siitä, mikä kuuluu hyviin tapoihin ja mikä ei. Kuvat havainnollistivat tilanteita lapsille, joten lasten oli helpompi saada tilanteiden ideasta kiinni. Taikamattoleikki tuki ja vahvisti lasten keskinäistä vuorovaikutusta, ryhmäytymistä, muiden huomioonottamista, neuvojen kuuntelemista sekä jakamista. Kyseisessä leikissä lasten oli oltava toistensa kanssa vuorovaikutuksessa, koska muuten tehtävää ei olisi saatu suoritettua.

Kiusaamista oli selkeästi käsitelty ryhmässä jo aikaisemmin keväällä. Käsitteenä kiusaaminen oli lapsille tuttu ja he osasivat kertoa tekaistusta tilanteesta (Jukka Hukka -kirja), että siinä esiintyi kiusaamista ja he osasivat hyvin kertoa, miten kiusaaminen siinä näyttäytyi. He osasivat kertoa myös itsenäisesti omia mielipiteitään siitä, minkä he kokevat kiusaamiseksi (töniminen, kivillä heittäminen yms.) Kirjan myötä käyty keskustelu vahvisti lasten ymmärrystä kiusaamisesta. Tiedon määrän lisääntyminen ja sen kertaaminen auttavat lapsia muistamaan ja ymmärtämään kiusaamiseen liittyviä asioita. Kiusaamisen aiheen käsittely lapsien kanssa ennaltaehkäisee kiusaamista.

12 WEBROPOL-KYSELYN ARVIOINTI

Webropol-kyselyn tulokset ovat luettavissa ylempänä opinnäytetyössämme (kts. Webropol-kysely, 25). Teimme Webropol-kyselyn tilaajamme toiveesta. Webropol-kyselyn onnistumista miettiessämme huomasimme kyselyn jääneen taka-alalle opinnäytetyössämme, sillä huomiomme oli tuokioiden suunnittelussa ja toteutuksessa. Jälkikäteen ajateltuna olisi ollut viisasta panostaa kyselyn suunnitteluun enemmän tai vaihtoehtoisesti jättää se kokonaan pois opinnäytetyöstämme, koska koemme sen olevan hiukan irrallinen osa opinnäytetyötämme. Onnistuimme tekemään lyhyen ja ytimekkään kyselyn. Tilaaja toivoi kartoitusta Kotkan kaupungin varhaiskasvatuksessa käytössä olevista kaveritaitoja vahvistavista menetelmistä ja kyselyn perusteella saimme listan käytössä olevista menetelmistä.

Kysymyksiä olisimme voineet miettiä tarkemmin, sillä Webropol analysoi kysymyksien vastaukset meille valmiiksi. Niistä ilmeni vastaajien määrissä heittoa, esimerkiksi kyselyyn oli vastannut yhteensä 38 henkilöä, mutta ensimmäiseen kysymykseen yhteensä vain 31 henkilöä. Meidän olisi pitänyt laittaa molemmat kysymykset pakollisiksi, jotta olisimme saaneet luotettavampia tuloksia. Lopulliset kysymykset tarkentuivat väliseminaarissa ja tilaajan toiveiden mukaan. Ensimmäinen kysymys, minkä ikäisten lasten kanssa työskentelee, tukee sitä, kenelle kaikille kysely lähetettiin. Halusimme kartoittaa, kuinka moni vastaajista työskentelee 1–3-vuotiaiden ja kuinka moni 3–5-vuotiaiden ryhmässä. Emme tehneet analysointia eri ikäryhmistä erikseen, koska kahteen kysymykseen oli molempiin eri määrä vastaajia, näin emme olisi välttämättä

saaneet luotettavaa analyysia ja tulosta. Saimme palautetta, että kyselyssä ei voinut vastata molempia ryhmiä, joten lisäsimme sille uuden kohdan jälkikäteen, mikä voi vaikuttaa vastaajien määrään.

Vastauksia tuli molempiin kysymyksiin yhteen 38. Kysely meni kaikille työntekijöille, mutta on mahdollista, että ryhmissä sovittiin, että vain yksi ryhmän työntekijöistä vastaa kyselyymme. Emme tiedä, vastasiko kyselyymme noin 38 ryhmää vai 38 henkilöä, joista useampi on samassa ryhmässä. Kysely oli kuitenkin avattu 98 henkilön toimesta, mutta on myös mahdollista, että osa ei kerennyt ja jälkeensä muistanut vastata kyselyymme. Kysely oli myös mennyt esiopetuksen työntekijöille, jotka eivät kuuluneet ikäjaottelun mukaan vastaajiimme. Tämä vaikuttaa vastaajien määrään suhteessa kyselyn avaajien lukumäärään.

Työelämäohjaajamme ehdotti meille kyselyyn kysymystä koskien koulutuksen ja materiaalien tarvetta, mutta keskittyessämme muuhun opinnäytetyöprosessiin, toive jäi vahingossa huomiotta. Jälkeensä ajateltuna kysymys olisi ollut erittäin hyvä, sillä kysymyksen avulla Kotkan kaupunki olisi saanut tietoa mahdollisista kehittämiskohteista. Meiltä kysymys jäi pois, mutta joku voi mahdollisesti tarttua tähän tulevaisuudessa ja laatia selvityksen koulutuksen ja materiaalin tarpeesta.

13 POHDINTA

Opinnäytetyömme sujui prosessina kokonaisuudessaan melko hyvin. Tietoa aihealueista oli helppo löytää, ongelmaksi osoittautui kuitenkin aiheiden rajaaminen. Tietoa oli niin paljon, että oli vaikea päättää, mitä otamme työhön mukaan ja mitä rajaamme pois. Yhteistyö sujui koulun, päiväkodin ja työelämäohjaajamme välillä, mikä helpotti prosessia. Toimimme työparina loistavassa yhteistyössä, keskustelimme paljon, ilmaisimme rohkeasti mielipiteemme ja vältyimme epäselvyyksiltä sekä konflikteilta. Olimme työn tekijöinä tasavertaisia ja jaoimme työt tasaisesti. Tuokioiden suunnittelu, toteutus ja analysointi sujui mukavasti.

Mielestämme saavutimme toiminnallisen osan tavoitteet. Päiväkotitoiminta sai käyttöönsä tunne- ja kaveritaitoja vahvistavia menetelmiä, joiden avulla voi myöskin käsitellä kiusaamisen aiheita. Kiusaamisen aiheiden läpikäynti lasten kanssa lisää lasten tietoa ja näin ennaltaehkäisee kiusaamista. Kehitettävää myöskin on. Jos toteuttaisimme tuokiot uudestaan, mahdollisesti kuvaisimme tai äänittäisimme tuokiot analysoinnin helpottamista varten. Saimme palautetta pienryhmän kasvattajalta ryhmänohjaustaidoistamme. Palautteen myötä kehitimme taitojamme tuokioiden edetessä ja saimme kehitystämme tukevaa palautetta.

Kohtasimme myös haasteita, emmekä koe suoristuneemme kaikista kiitettävästi. Toinen tavoitteemme oli laatia Webropol-kysely. Webropol-kysely oli selkeästi työmme heikoin kohta, koska se jäi paljon vähemmälle huomiolle, mutta saimme kuitenkin listan kaveritaitoja vahvistavista menetelmistä. Välillä koimme, että hukkasimme opinnäytetyön idean ja siitä oli täten vaikea saada lopussa kiinni. Meidän oli välillä haastavaa miettiä, mihin kohtaan jotkin faktatiedot työssä menevät, koska koimme niiden sopivan moneen eri kohtaan.

Jatkotutkimuksia ajatellen mielestämme olisi hyödyllistä, jos tehtäisiin tutkimus kiusaamiseen puuttumisen käytännön keinoista. Tietoa tuntui löytyvän paljon enemmän kiusaamisen ehkäisystä kuin konkreettisista puuttumisen keinoista kiusaamisen hetkellä. Esimerkiksi menetelmäopas tai ohjevihko aiheesta olisi käytännöllinen. Seurantatutkimus järjestämistämme tuokioista tai samantapaisista tuokiosta olisi hyödyllinen, sillä silloin voisi tutkia sitä, kuinka hyvin lapset sisäistävät läpikäydyt asiat ja osaavatko hyödyntää informaatiota sekä menetelmiä jatkossa itsenäisesti. Kotkan kaupungin ammattilaisille olisi hyvä tehdä kysely siitä, kokevatko he tarvitsevansa tai haluavansa lisää koulutusta sekä materiaalia tunne- ja kaveritaitoihin sekä kiusaamisen ehkäisyyn liittyen.

Opinnäytetyön myötä oma ammatillinen tietotaitomme karttui, ohjaamisen taitomme harjaantuivat, saimme hyvää kokemusta monitahoisesta yhteistyöstä sekä saimme hyviä ideoita tulevaisuuden käytännöntyöhömme ja kasvatimme omaa materiaalipankkiamme. Yhteistyöpäiväkotimme sai ideoita menetelmiin,

miten opinnäytetyön aiheemme voi ottaa puheeksi lasten kanssa ja miten lasten taitoja voidaan tukea. Kotkan kaupunki saa lyhyen selvityksen siitä, mitä kaveritaitoja vahvistavia menetelmiä Kotkan kaupungin varhaiskasvatuksen yksiköissä on käytössä. Tunne- ja kaveritaidot sekä kiusaamista koskevat aiheet ovat aina ajankohtaisia ja työmme avulla niistä kaikista löytyy tietoa samasta työstä.

LÄHTEET

Aro, T. 2011. Itsesäätelytaitojen kehitys ja biologinen perusta. Teoksessa Aro, T. & Laakso, M-L. (toim.) Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Jyväskylä: Niilo Mäki -instituutti, 20-41.

Haapasalo, T., Kirkkopelto, K. & Repo, L. 2016. Mun ja sun juttu! Lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen kiusaamisen ehkäisyssä. Helsinki: Seurakuntien Lapsityön Keskus ry.

Helenius, A. & Lummelahti, L. 2018. Varhaiskasvatus. Perusteita. Helsinki: BoD – Books on Demand.

Järvinen, K. & Mikkola, P. 2015. Oletko sä meidä kaa? Näkökulmia osallisuuden ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Pedatieto Oy.

Jääskinen, A-M. 2017. Mitä sä rageet? Lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.

Jääskinen, A-M. s.a. Lasten tunnetaito-ohjaajan kansio. Tunnetaitoharjoituksia.

Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Keltikangas-Järvinen, L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.

Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.

Laaksonen, V. & Repo, L. 2017. Kaveritaitoja. Tietoa ja harjoituksia toimivan ryhmän rakentamiseen varhaiskasvatuksessa. Folkhälsan.

Lautamo, T & Laaksonen, V. 2017 Ralla. Leikki ja kaveritaitojen havainnointimenetelmät. Ralla Oy.

Lautamo, T. & Laaksonen, V. 2016. Ralla-opas 2016. Powerpoint esitys. Saatavissa: https://ralla.fi/wp-content/uploads/2016/08/ralla-opas_2016.pdf [viitattu 2.4.2019].

LOS. Yleissopimus lasten oikeuksista. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/> [viitattu 26.8.2019].

Marjamäki, E., Kosonen, S. & Törrönen, S. 2015. Lapsen mieli. Mielenterveys-taitoja varhaiskasvatukseen ja neuvolaan. Helsinki: Suomen mielenterveysseura.

Mieli ry. s.a. Tunne- ja kaveritaitokortit. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://mieli.fi/fi/julisteet-ja-kortit/tunne-ja-kaveritaitokortit> [viitattu 3.6.2019].

Neitola, M. 2013. Vertaissuhteiden merkitys ja muotoutuminen kasvuyhteisössä. Teoksessa Marjanen, P., Marttila, M. & Varsa, M. (toim.) Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Jyväskylä: PS-kustannus, 99-140.

Niemi, P. 2013. Resuinen ja rikas. Hämeenlinna: Päivä Osakeyhtiö.

Opetushallitus. 2013. Tunteesta tunteeseen. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.edu.fi/tunteesta_tunteeseen/tunteet_mita_ne_ovat [viitattu 1.4.2019].

Opetushallitus. 2019. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf [viitattu 1.4.2019].

Peltonen, A & Kullberg-Piilola, T. 2005. Tunnemuksu. Helsinki: LK-kirjat.

Poikkeus, A-M. 2011. Itsesäätely sosiaalisten taitojen ja suhteiden perustana. Teoksessa Aro, T. & Laakso, M-L. (toim.) Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Jyväskylä: Niilo Mäki -instituutti, 80-105.

Puura, K. 2019. Näin kasvatat lapsestasi mukavan aikuisen. Helsinki: WSOY.

Repo, L. 2013. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-kustannus.

Romar, E. s.a. Monipuolisin ja kattavin ratkaisu globaaleilla markkinoilla. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://webropol.fi/tietoa-yrityksesta/webropol-konserni/> [viitattu 1.9.2019].

Salmivalli, C. & Kirves, L. 2017. Kaverisuhteet ja kiusaaminen. Teoksessa Mäki, P., Wikström, K., Hakulinen, T. & Laatikainen, T. (toim.) Terveystarkastukset lastenneuvolassa ja kouluterveydenhuollossa: Menetelmäkäsikirja. 4. uudistettu painos. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen opas 14/2017. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://www.julkari.fi/handle/10024/135858> [viitattu 29.8.2019].

Webropol. s.a. Webropol. Loputtomasti mahdollisuuksia tarjoava kyselytutkimustyökalu. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://webropol.fi/kayttotarkoitukset/> [viitattu 1.9.2019].

Vilkkä, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Vilkkä, H. 2015. Tutki ja kehitä. 4. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus. E-kirja. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/> [viitattu 26.8.2019].

Webropol-kyselyn saateviesti:

Hei!

Olemme sosionomiopiskelijoita Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu Xamkista. Teemme opinnäytetyön 5-vuotiaiden lasten tunne- ja kaveritaidoista kiusaamisen ehkäisyn näkökulmasta. Osana opinnäytetyötämme laadimme Webropol-kyselyn Kotkan kaupungin varhaiskasvatuksen kasvattajille. Tarkoituksenamme on kartoittaa, mitä kaveritaitoja vahvistavia menetelmiä Kotkan varhaiskasvatuksen alueella on käytössä. Kyselyt tehdään nimettömänä.

Kyselyssä on kaksi kysymystä ja niihin vastaamiseen menee noin kolme minuuttia. Kyselyyn voi vastata [tästä linkistä](#).

Vastausaika on 13.5.-27.5.2019.

Kiitos vastauksistanne jo etukäteen.

Terveisin

Anni Koponen

Tiina Pieninkeroinen

Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu XAMK

Webropol-kysely:**Kaveritaitoja vahvistavat menetelmät Kotkan kaupungin varhaiskasvatuksessa**

1. Minkä ikäisten lasten ryhmässä työskentelet?
 - a. 1-3-vuotiaiden
 - b. 3-5-vuotiaiden
 - c. molemmissa

2. Mitä kaveritaitoja vahvistavia menetelmiä teidän ryhmässänne on käytössä?
 - a) Verso- vertaissovittelu
 - b) Lapsen mieli
 - c) Kiva kaveri (muksuoppi)
 - d) Erilaiset kaveritaitokortit, mitkä? _____

Hei!

Olemme sosionomiopiskelijoita Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu Xamkista. Teemme opinnäytetyön 5-vuotiaiden lasten tunne- ja kaveritaidoista kiusaamisen ehkäisyn näkökulmasta. Tätä varten olemme toteuttamassa ryhmän 5-vuotialle lapsille neljä toiminnallista ryhmätuokiota, jotka rakentuvat opinnäytetyömme aiheiden varaan.

Ryhmätuokion aiheina ovat tunnetaidot, kaveritaidot sekä kiusaamisen ehkäisy. Emme tule keräämään tai julkaisemaan lapsista henkilökohtaisia tietoja, joista heidät voisi tunnistaa. Emme myöskään kerää lapsista visuaalista materiaalia (esim. videokuva) eikä lasten tarvitse valmistautua tuokioihin millään tavalla. Tuokiot toteutetaan kesäkuussa päiväkodin tiloissa normaalin päiväkotipäivän aikana, joten erityisjärjestelyjä ei tarvita. Jokaisessa tuokiossa on paikalla päiväkodin työntekijä, joten emme ole lasten kanssa yksin.

Mukavaa kesän odotusta!

Anni Koponen

Tiina Pieninkeroinen

Saako lapsesi osallistua toiminnallisiin ryhmätuokioihin?

Palautathan tämän täytettynä päiväkotiin **ke 29.5. mennessä!**

☐ KYLLÄ

☐ EI

Lapsen nimi: _____

Huoltajan allekirjoitus: _____

JHL:N VARHAISKASVATUKSEN EETTISET PERIAATTEET

Eettisten periaatteiden lähtökohtana on lapsen oikeuksien, ihmisten ja ympäristön kunnioittaminen sekä varhaiskasvatuksessa työskentelevien toiminnan tukeminen.

- KUNNIOITAN JA KOHTELEN lasta, perhettä ja työkavereitani oikeudenmukaisesti ja tasapuolisesti riippumatta sukupuolesta, uskonnosta, alkuperästä, iästä, kyvyistä tai mielipiteistä.
- LAPSELLA ON OIKEUS hyvään ja laadukkaaseen hoitoon, kasvatukseen ja opetukseen joka päivä.
- TUEN LAPSEN YKSILÖLLISTÄ KASVUA ja kehitystä yhteistyössä perheen kanssa sekä autan lasta löytämään oman paikkansa turallisessa kasvatusyhteisössä.
- KOHTAAN LAPSEN olemalla aidosti läsnä.
- KUNNIOITAN LAPSEN ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUTTA ja valintoja ottaen huomioon lapsen iän ja kehitystason.
- EDISTÄN HYVÄÄ TYÖILMAPIIRIÄ toimien työssäni ammatillisesti arvostaen sekä omaa että muiden osaamista.
- KEHITÄN AMMATILLISTA OSAAMISTANI ja työtapojani. Arvioin omaa työtäni ja osallistun sen kehittämiseen.
- TIEDOSTAN OMAT RAJANI ja toimintamahdollisuuteni sekä vastaan omista työtehtävistäni ja työtä koskevista valinnoista.
- TOIMIN LUOTTAMUKSELLISESTI, muistaen vaitiolovelvollisuuden.
- HUOLEHDIN OMASTA HYVINVOINNISTANI ja jaksamisestani.

Tekijä: JHL:n varhaiskasvatuksen ammattialaverkosto | www.jhl.fi

Ota
syliin!

Ota
syliin!

Ota
syliin!

